

ERDÉLY

HONISMERTETŐ FOLYÓIRAT

XVIII. évfolyam

5—6. szám.
(209—210. sz.)

1909.

AZ ERDÉLYI KÁRPÁT-EGYESÜLET
ÉRTESÍTŐJE

Főszerkesztő:
Szádeczky Lajos dr.

Felelős szerkesztő:
M. Kovács Géza.

KIADJA AZ ERDÉLYI KÁRPÁT-EGYESÜLET.

TARTALOM: *Szádeczky Lajos dr.:* Beköszöntő. — *Szádeczky Lajos dr.:* Katona Zsigmond útinaplója. — *Téglás István:* Kirándulás a ponori bűvő-patakhoz és vízeséshez (6 képpel). — *Dr. Herrmann Antal:* A révi szoros (1 képpel). — *Kellner Vilmos:* Az E. K. E. révi osztályának működése (1 képpel). — *Dr. Herrmann Antal:* Szováta-fürdő. — *Dr. Herrmann Antal:* Turista ötletek. — *M. K. G.:* Új E. K. E. turistaház a Bükk-erdőn (1 képpel). — *Dr. Herrmann Antal:* Könyvesház. — Egyesületi élet.

Előfizetési ára 10 korona
Megjelenik évenként hatszor

Az E. K. E. rendes tagjai tag-
díjuk fejében ingyen kapják

Tagdíj 6 korona.

KOLOZSVÁR
Szent Bonaventura könyvnyomda
1909

226

Magyar védőtábla!

SÁRGA KRISTÓF UTÓDAI

FEHÉRNEMŰ, VÁSZON ÉS SZŐNYEG NAGY RAKTÁRA

KOLOZSVÁRT,
Deák F.-u. 3. sz.
Telefon-szám 567

Hazai árú!

Rendkívül jutányos ár és nagy választékban kapható hazai árú:

Késmárki asztalnemű, vászon, törülköző és zsebkendő.
Sepsiszentgyörgyi szőttes és férfi ruhaszövet.

Magyar gyártmányú gallér, kézelő, nyakkendő, nap- és esőernyő. Helybelli készítményű paplan, matrac és bármilyen kivitelű fehérenemű.

Nagyenyedi harisnyák.
Rózsashegyi Chiffon és mindenféle pamutvásznak.
Torontáli futószőnyegek, ágy- és asztalterítők.
Besztercebányai pokrócok.
Brassói posztószőnyeg.

A nyári idényre

a j á n l

NEUMANN M.

cs. és kir. udvari szállító

Kolozsvárt, Mátyás király-tér.

Tennis-öltönyöket,
Vászon- és Lustre-öltönyöket,
Crème és csikozott tennis-flannell nadrágokat,
Turista-öltönyöket,
Turista-gallérokat,
Eső- és porköpenyeket
a legszebb és legcélszerűbb kivitelben.

Nagy választék gyermek- és fiú-öltönyökben.

Minták és képes árjegyzékek kívánatra ingyen és bérmentve.

Megrendeléseknél elegendő mértéknek egy régi öltöny beküldése. —
Gyermekruhák rendelésénél elegendő, ha a gyermek korát, a kívánt
szint és árt velem közlik.

Az általánosan kedvelt és kitűnő minőségű világos és maláta monostori

„CZELL SÖR“

kapható: Fuhrmann Károly, Haraszthy Jenő, Hirschfeld Sándor, Papp Jenő,
Szele Márton uraknál, valamint a helybeli összes csemege és italmérési üzletekben.

A palackos sörünk a következő címkével van ellátva:

CSAK AKKOR „MONOSTORI CZELL SÖR“
EREDETI

HA A DUGÓN
CZELL FRIGYES és FIAI BE
VAN

SÖRFÖZDÉJE KOLOZSVÁRT ÉGETVE.

Ezen palack 0,6 sört tartalmaz és nem tévesztendő össze a forgalomban levő kisebb palackokkal.

CZELL FRIGYES ÉS FIAI SÖRFÖZDÉJE, KOLOZSVÁRT.

KÉRJÜNK E. K. E. GYUJTÓT!

E. K. E. gyűjtő megrendelhető az *Unió* magyar általános gyűjtőgyár részvénytársulatnál, Budafok. 5% az E. K. E. javára.

A MAGYAR JELZÁLOG-HITELBANK

Kolozsvári képviselet (Jókai-utca
2. szám gróf Rhédei-ház I. emelet)

azon célra létesült, hogy igazgatósága az erdélyi részekben földbirtokra és a nagyobb városokban fekvő házakra

legolcsóbb törlesztéses kölcsönöket
nyújtson.

Kölcsönök 15 évtől 65 évig terjedő törlesztésre

4%0-OS

záloglevelekben adatnak.

A jelzálogul felajánlott erdélyrészi ingatlanok értékére s a megszavazandó kölcsön összegére nézve

az Erdélyi Gazdasági-Egylet

bizalmi férfiai adnak véleményt s ezúton a helyi viszonyok alapos ismerete folytán az intézeti szabályok szerint adható

legmagasabb összegű kölcsönök szavaztatnak meg.

TELEFON-SZÁM 27.

Ajánlva a Vallás- és közoktatásügyi miniszterium által!

Számos elismerés!

Zwörner B. állatkitömő preparatoriuma

Kolozsvárt, Rózsa-utca 7. szám.

Az állatok lehetőleg friss állapotban és nyúzatlanul küldendők be. Meg kell jelölni, hogy a preparálás milyen alakra történjék; nagyobb emlősök kizsigerelendők. — Csomagolásért csakis saját költségemet számítom fel. — Gondos, művészi preparáció, természetű kivétel, tartós munka, jutányos árak!

Érvényes 1909 május hó 1-től.

A vonatok érkezése Budapest nyugoti pályaudvarra.
Déléltől

vonat- szám	elő- járó	vonat- neme	hová	honnan	vonat- szám	elő- járó	vonat- neme	honnan
701)	1250	kel. oszt. expr.	(Konstantinápoly)	Rákospalota-Újpest	157	1205	szv.	Rákospalota-Újpest
143	408	szv.	Bukarest	Rákospalota-Újpest	150	1255	"	Rákospalota-Újpest
145	525	"	Duna-kezi-Alag	Nagymaros	133	120	"	Nagymaros
723	530	"	Czepléd	Bukarest, Bázis	703	125	gyv.	Bukarest, Bázis
725	545	"	Czepléd	(Paris, Wien, Graz, Sopron)	103	140	"	(Paris, Wien, Graz, Sopron)
4101	550	"	Nagymaros	(Kolozsvár, Tóvös, Szatmár-Németi, Szolnok)	503	150	szv.	(Kolozsvár, Tóvös, Szatmár-Németi, Szolnok)
6505	610	"	Lajosmizse	Esztergom	4107	205	szv.	Esztergom
147	615	"	Rákospalota-Újpest	Rákospalota-Újpest	161	225	"	Rákospalota-Újpest
721	620	"	Szolnok, Czepléd	(Dunakeszi-Alag, Kecskemét)	163	300	"	(Dunakeszi-Alag, Kecskemét)
1407	635	tvssz.	Berlin, Zsolna	Rákospalota-Újpest	6507	320	"	Rákospalota-Újpest
217	705	szv.	Párkány-Nána	(Lajosmizse)	163a)	400	"	(Lajosmizse)
709	715	szv.	Bukarest, Bázis	Rákospalota-Újpest	713	405	"	Rákospalota-Újpest
727	725	"	Czepléd	(Szeged, Szolnok)	727	410	"	(Szeged, Szolnok)
501	730	gyv.	(Bukarest, Kolozsvár, Göd)	Esztergom	4109	500	szv.	Esztergom
149	735	szv.	(Máramarossziget)	Rákospalota-Újpest	215	530	tvssz.	Rákospalota-Újpest
117	740	"	Paris, Wien	Nagymaros	165	538	szv.	Nagymaros
4101	745	"	Kecskemét, Lajosmizse	Esztergom	155	545	"	Esztergom
6501	750	"	Göd	Rákospalota-Újpest	707	933	szv.	Rákospalota-Újpest
151	755	"	Párkány-Nána	(Wien, Berlin)	105	710	gyv.	(Wien, Berlin)
131	810	"	Kiskunfélegyháza	Bukarest, Bázis	107	700	szv.	Bukarest, Bázis
719	825	"	Párkány-Nána	Rákospalota-Újpest	711	810	szv.	Rákospalota-Újpest
123	845	"	Duna-kezi-Alag	(Wien)	4113a)	810	szv.	(Wien)
153	910	"	Szeged	(Temesvári, Bázis)	137	820	"	(Temesvári, Bázis)
705	920	gyv.	(Berlin, Zsolna, Pozsony)	Piliscsaba	169	835	"	Piliscsaba
1403	930	"	Esztergom	Nagymaros	125	850	"	Nagymaros
410	955	szv.	Rákospalota-Újpest	Dunakeszi-Alag	107	905	gyv.	Dunakeszi-Alag
155	1020	"	Szeged	(Wien)	729a)	920	szv.	(Wien)
715	1040	"	Galánta	(Szolnok, Czepléd)	4111	925	"	(Szolnok, Czepléd)
119	1100	"	"	(Kecskemét, Lajosmizse)	6503	935	"	(Kecskemét, Lajosmizse)
				(Berlin, Zsolna)	1405	945	gyv.	(Berlin, Zsolna)
				(Kolozsvár, Stánislau)	511	1055	"	(Kolozsvár, Stánislau)
				(Vácz, Dunakeszi-Alag)	171a)	1005	szv.	(Vácz, Dunakeszi-Alag)
				(Nilscebaba)	4115	1015	"	(Nilscebaba)
				(Wien)	129	1025	"	(Wien)
				(Szeged, Szolnok)	113	1030	"	(Szeged, Szolnok)
				(Belgrad)	717	1030	"	(Belgrad)
				(London, Ostende, Paris)	901a)	1155	szv.	(London, Ostende, Paris)
				(Wien)	101	1105	szv.	(Wien)
				(Rákospalota-Újpest)	171a	1120	szv.	(Rákospalota-Újpest)
				(Ersékújvár)	121	1142	"	(Ersékújvár)

- 1) Érkezik minden hétfőn és csütörtökön
- 2) Vasár és ünnepnapokon május 16-tól bezárólag szeptember 12-ig közlekedik.
- 3) Vasár- és ünnepnapokon május 16-tól közlekedik.
- 4) Vasár- és ünnepnapokon május 2-től közlekedik.
- 5) Érkezik minden kedden, csütörtökön és szombaton.

Magyar királyi államvasutak.

A vonatok indulása Budapest keleti pályaudvarról Délután

vonat- szám	elő- járó	vonat- neme	hová	honnan	vonat- szám	elő- járó	vonat- neme	hová
\$ 1110	590	szv.	(Balatonfüred, Tapolca)	Rákospalota-Újpest	912	1210	szv.	Kiskőrös
316a1)	600	"	Hatvan	(Nagykanizsa)	610	1220	"	Arad, Máramarossziget
28	610	"	(Wien, Graz, Sopron)	(Paris, Wien, Graz, Sopron)	8	1230	"	Szombathely, Wien
10	635	gyv.	(Fiume, Torino, Roma)	(Kolozsvár, Tóvös, Szatmár-Németi, Szolnok)	310	1230	"	Hatvan
502	650	szv.	(Pápa, Vinkovce)	(Esztergom)	261)	1250	"	Bicske
1002	700	"	(Ruttká, Páprád-Felka)	(Rákospalota-Újpest)	324	125	"	Gödöllő
302	705	"	(Újvidék, Belgrad, Sofia)	(Esztergom)	1304	140	gyv.	Fehrig, Graz, Nkanizsa
906	710	"	(Fering, Graz, Torbágy)	(Rákospalota-Újpest)	1504	150	szv.	Kassa, Páprád-Felka
1302	725	szv.	(Kassa, Lemberg, Maramarossziget)	(Kecskemét)	912	155	szv.	Szabadka, Bosznabrod
402	735	gyv.	(Gödöllő)	(Esztergom)	602a)	200	gyv.	Arad, Bukarest)
322	740	szv.	(Belgrad, Bród)	(Esztergom)	4	205	"	Wien, Paris
908	745	"	(Arad, Brassó)	(Esztergom)	404	215	"	Kassa, Lemberg
606	800	"	(Kassa, Csoaba)	(Esztergom)	312	230	szv.	Bicske
1508	810	"	(Balatonfüred, Tapolca)	(Esztergom)	310	240	"	Hatvan, S-A-Ujhely
\$1102a)	820	gyv.	(Kolozsvar, Brassó)	(Esztergom)	1902	255	gyv.	(Eszek, Bosznabrod, Gyékényes)
506	820	szv.	(Munkács)	(Esztergom)	1022	305	vv.	Paks
408	840	"	(Máramarossziget)	(Esztergom)	904	320	gyv.	(Bosznabrod, Belgrad, Konstantinápoly)
1008	845	"	(Zágráb, Fiume, Páprád-Felka)	(Esztergom)	304	330	szv.	Ruttká, Berlin
1708	900	"	(Wien, Graz, Sopron)	(Esztergom)	\$1104	350	"	Balatonfüred, Tapolca
306	915	"	(Wien, Graz, Sopron)	(Esztergom)	1004	410	"	(Nizza, Napoli)
2	920	gyv.	(Kecskemét, Lajosmizse)	(Esztergom)	26	425	szv.	Kolozsvar, Brassó
\$ 3361)	1200	szv.	(Gödöllő)	(Esztergom)	18	450	gyv.	Győr, Sopron
S A balatonvidéki vasút megnyitási napjától								
1) Vasár- és ünnepnapokon május 16-tól bezárólag szeptember 12-ig közlekedik.								
2) Vasár és ünnepnapokon május 16-tól közlekedik.								
3) Vasár- és ünnepnapokon május 2-től közlekedik.								
4) Május hónapban csak Brassóig közlekedik.								
5) Csak vasár- és ünnepnap előtti hét-köznapokon közlekedik.								

A vonatok indulása Bpest-Józsefvárosról Délután.

332 | 1000 | szv. | Gödöllő

UJ DROGÉRIA

Kolozsvár, Deák Ferenc-utca 8. sz.

Ajánlok versenyáron: Állatgyógyászati-, betegápolási- és háztartási cikkeket. Angol és francia illat- és pipere-cikkeket. Rum- és likőr-esszenciákat. Brandoló-, tarso- és Kerbschnitt munkákhoz minifazott falapokat, tűket és kellékeket.

Dubiniewicz Oszkár, droguista.

ERDÉLY

HONISMERTETŐ FOLYÓIRAT.

1. szám
1892.

KIADJA AZ ERDÉLYI KÁRPÁT-EGYESÜLET.

209—210. sz.
1909.

Beköszöntő.

Munkánkat ősi szokás szerint beköszöntővel nyitjuk meg.

Folyóiratunk volt szerkesztője *Merza Gyula* a múlt év végén lemondott az Erdély tovább szerkesztéséről.

Merza Gyula 1904-től 1908 végéig öt éven át szerkesztette az „Erdély“-t, kiváló ügybuzgósággal, lelkiismeretes gondossággal, szeretettel. Hálás elismerésünket méltán kiérdemelte.

A szerkesztő-válság ez év elején némi zökkenést és késlekedést okozott. Hozzájárult ehhez, hogy az E. K. E. elnöksége egy budapesti kiadó vállalat részéről kecsgettő ajánlatokat kapott, oly irányban, hogy az Erdély kiadását magokra vállalják, úgy, hogy nekünk csak a szerkesztésről kellene gondoskodnunk. A tárgyalások hosszan elhúzódtak, de végre is eredmény nélkül végződtek, mert az illetők csak jó reménységet, de kellő garantiát nem tudtak nyújtani a terv életrevalósága felől.

Az elnökség végre megbízta a főtítkárt, hogy a vál. ülés intézkedéseig az „Erdély“ 1-2. és 3-4. füzeteit állítsa össze és adja ki.

Az E. K. E. május 6-án tartott ig. vál. ülése úgy intézkedett, hogy a főtítkár felelős szerkesztése mellett alólírott, mint az E. K. E. egyik alelnöke vegye át a főszerkesztést.

Ennek a megtisztelő megbízásnak, a végleges megoldásig, nagymérvű elfoglaltságom dacára, kötelességemnek tartottam engedelmességedni. Az E. K. E. iránt eleitől fogva táplált ügyszeretetem készített arra, s e mellett az az erős hitem, hogy hasznos és hazafias kötelességet teljesítünk, midőn az E. K. E. céljait szolgáljuk. Bízva abban is, hogy az E. K. E. lelkes hívei, az „Erdély“ kipróbált munkatársai nem hagyják cserben ezután sem azt a zászlót, mely alá lelkesedéssel sorakoztak, s melyet immár 18 éve lobogtatunk.

Mert mindnyájan jól tudjuk, hogy az E. K. E.-nek itt Erdélyben nem csupán turisztai, hanem magasabb: nemzeti, hazafias, társadalmi és közgazdasági céljai vannak. Magyarországnak azt a fellegvárát, melyet őseink ezer évvel ezelőtt karddal meghódítottak, nekünk

nemcsak megtartanunk, hanem a kultura fegyvereivel fejlesztenünk és a jövőendő korok számára is biztosítanunk kell.

Ebben a hazafias, nemes törekvésben számítunk minden intelligens honfitársunk támogatására. Szeretnők, ha azt mondhatnók, s megérvők, hogy *faji és nemzetiségi különbség nélkül*. Mert ez a föld közös mindnyájunké.

Magyarország szent István óta vendég- és testvéri szeretettel fogadta be az idegen nemzeteket is. A kik bejöttek, azok magyar hazafiakká váltak, s ennek nemcsak előnyeit kell élvezniök, de kötelességeit is tartoznak teljesíteni.

A kik így gondolkoznak, azokkal szívesen szövetkezünk, mert nem az elkülönzés, hanem az összeforradás eszméje lebeg előttünk.

Célunk mindenek felett az, hogy minél jobban megismerjük, s másokkal is megismertessük ezt a szép országrészt. A megismeréssel együtt jár a megszeretés. Ebből következik aztán a köz javára való működés, hasznos intézmények létesítése, melyek a közművelődést, s anyagi gyarapodást előbbre viszik.

Nem szabad kicsinyelni a társadalom munkáját ilyen nagy kérdésben sem. A magyar társadalomnak épen az a legfőbb hiánya, hogy bátortalan, szervezetlen, nincsenek magas úttörő céljai, közönyös néha a legéletbevágóbb kérdések iránt, nem törődik még a közelebbi jövővel sem. Idegen érdekek és elemek úgy körülfoznak, mint az erdőben a hatalmas tölgyeket a folyondár, s mi nyugodtan tűrünk, várunk, éldegélünk napról napra, bizzuk dolgainkat a jó Istenre, s politikusainkra. Magyar társadalom, közélet alig van. Vannak mindenféle egyleteink; de összefoglaló, hazafias célokat szolgáló egyesületünk az E. K. E.-n kívül alig van egy-kettő.

Éppen ezért van ennek az egyesületnek magasabb hivatása. Az „Erdély“ sem közönséges hivatást teljesít, midőn a szellemi összeköttetést az egyesület tagjai között fentartja.

Kíváló figyelmet kívánunk fordítani régi magyar, *főként erdélyi* utazók feljegyzéseire, akár hazánk határain belül, akár azon kívül. A vándor szellem ezer év óta sem veszett ki bennünk, sőt fokozódik. Leírni már kevésbé szeretjük utazásainkat, ahoz kényelemszeretők vagyunk. Annál inkább meg kell becsülnünk, a mi leírva is reánk maradt.

Kérjük munkatársainkat, hogy ilyen irányban is támogassanak.

Azzal a reménységgel kecsegtetjük magunkat, hogy a honismeretés, s a turistaság minden ágában, az erről szóló irodalom ismeretében az E. K. E. tagjaival vállvetve fogunk munkálkodni, s munkánkat Isten áldása és a közjó előmozdítása fogja kíséreni.

Szádeczky Lajos.

Katona Zsigmond útinaplója.

1789—1790.

(Első közlemény.)

I.

Bevezetés.

Külföldi akadémiára menő, előkelő erdélyi ifjúnak útinaplóját közöljük alább.

Főlöszleges az ilyen útleírás értékét és jelentőségét különösen hangsúlyoznunk. Eléggé ajánlják ezek önmagukat, külön ajánlásra nincs szükségük.

Kettős érdekességük főként abban áll, hogy külföldi utazóink rendesen nemcsak azt írják le, amit láttak, tanultak, hanem megteszik az összehasonlítást a hazai állapotokkal, keresik a magyar vonatkozásokat, kiemelik azt, a mi főként minket érdekelhet. Szóval magyar szemmel nézik a világot, magyar szívvel éreznek és magyar agyvelővel gondolkoznak és ítélnek.

Katona Zsigmond naplója sem csupán útleírás, városok, népek, múzeumok és intézmények ismertetése, hanem egy darab kulturtörténet a XVIII. század végéről.

1789. aug. 6-án indul el Zilahról, a mely tudvalevőleg akkor (mint partium) Erdélyhez tartozott. A göttingai (hannoveri) hirneves egyetemre igyekezett, melyet az erdélyi előkelő ifjak a XVIII. században leginkább szerettek látogatni. Pestről két kolozsvári és négy enyedi „akadémiákra menendő” diákkal utazik egy győri társaskocsin.

Bécsben az erdélyi urak között forgolódik. Gróf Kendeffy Elek szállásán lakik. Továbbá útitársa gróf Rhédey Ádám lévén, ezzel járja be Bécs nevezetességeit. Felkeresik a bécsi erdélyi urakat, köztük gróf Teleki Sámuel erdélyi v. kancelláriust, a Teleki-könyvtár alapítóját. Kocsikáznak a Praterben, melyet II. József császár nemrég nyitott meg a nagyközönségnek, bosszúságára a bécsi arisztokráciának. Megnézik az udvari kincstárt, hol akkor „a szegény magyar korona is áristomban volt”. Érdekes megjegyzéseket tesz erről s a Bocskay ugyanott őrzött koronájáról. Az udvari könyvtárról is van néhány följegyezni valója, bár csak egy órát töltött benne. Annál részletesebb „Schénbrunn” leírása, melyből a maira is ráismerhetünk, oly keveset változott azóta.

Bécsben előkelő körökben forgolódván, sok érdekes politikai és hadi dolgot és udvari pletykát hallott, melyeket följegyzett.

Akkorában folyt II. Józsefnek szerencsétlen török háborúja, melynek az ő egészsége is áldozatul esett. Magyarországi szerencsétlen politikája is a forrponthoz közeledett; már addigi magyar tanácsosai sem támogatták. Igen érdekes és jellemző s történetileg is igazolt följegyzései vannak Katonának

arról a tanácskozásról, melyet az országgyűlés tervezett összehívása felől folytattak.

A napló további részei a Göttingiába utazásról és ottani mulatozásukról, tanulásukról, kirándulásaikról s egy igen érdekes egyetemi „revolúcióról“ szól, melyben a magyar, illetőleg erdélyi ifjak (gr. Rhédey Ádám, gr. Kendeffi, Katona, Vásárhelyi, Pataki stb.) vezérszerepet játszottak.

Ennek az útleírásnak és egyetemi életnek érdekességét emeli az, hogy arról 1752-ről (tehát 38 évvel azelőttről) szintén van egy naplónk: *Halmágyi Istváné*, a ki mint gr. Teleki Pál mentora járt a göttingai egyetemen. A két napló egymást kiegészíti és tanúságos összevetésekre ad alkalmat.¹⁾

Halmágyi eme naplójáról azt írta egyik méltatója: „Vajha az Akadémia Halmágyi göttingeni naplóját művelődéstörténeti magyarázatokkal külön is közzétenné!“ Ez a szépen megírt, élvezetes munka kitűnő olvasmány is; ez biztosít helyet az *irodalomban* Halmágyi nevének.“²⁾

Nem lehetetlen, hogy a *zilahi* ifjút (Katonát) épen a *szilágy-somlyai* Halmágyi példája vonzotta Göttingába. Talán a naplóírásra is az ő példája buzdította. Munkájukban sok a rokonvonás, bár Halmágyi érettebb korban járván kint és írván naplóját, feljegyzései tartalmasabbak. A két naplóírás pályafutása is sokban hasonlatos: mindketten az erdélyi fő kormányzóságban és vármegyékben fejtették ki életük legfőbb tevékenységét.

Katona Zsigmondról egyébiránt nem sokat tudunk.

Abból a kővárvidéki előkelő nemes családból származott, melynek tagjai közül többen a kővári főkapitányságot is viselték s a bekeszi előnevet használták.

Atyja Katona Mihály kővári főkapitány volt (meghalt 1810-ben). Anyja Vér Klára. Ő maga 1767. március 10-én született.

Itthoni tanulmányai elvégzése után külföldi akadémiára vágyakozván, ő is a göttingai egyetemre ment, hol kitűnő tanárok tanítottak. Ezt a főiskolát erdélyi protestáns ifjak azért is szívesen látogatták, mert az angol trónon is uralkodó hannoveri dynastiának mintegy házi egyeteme volt. II. György király (1727—60) alapította s a királyi hercegek rendszeresen maguk is ott tanultak. Az előkelő ifjak ezen a réven a királyi udvarban s a hercegekhez is járatosak voltak.

Katona Zsigmondék különben utazásuk alatt megfordultak osztrák és német főnemesek házáinál is. Göttingában tisztelegnek „az anglus királynak ottan lévő és tanuló három fiai“ előtt s náluk is vacsoráltak. 38 évvel ezelőtt gróf Teleki Pál táncával is becsületet hozott a magyar névre az udvari bálon.

Katona Zsigmond tanulmányai végeztével hazajöven, „hivatalos pályáját a jegyzőséggel kezdé“. 1803-ban Belső-Szolnok vármegye főbírája, 1809-ben Kővár főkapitánya, 1812-ben egyszersmind Belső-Szolnok vármegye főispáni helyettese, 1816-ban fő kormányzészeki tanácsos lett. Meghalt 1833 nov. 13-án.³⁾

¹⁾ Halmágyi István Naplói és Iratai, közli dr. Szádeczky Lajos. Kiadta a M. T. Akadémia. Budapest. 1906.

²⁾ Századok. 1907. 938. l.

³⁾ Nagy Iván; Magyarország családai VI. l. 124. l.

Szép családot alapított. Első neje volt gr. Bethlen Júlia, 2-ik Mikó Júlia. Négy leánya és két fia maradt, kik a br. Rochepin, gr. Tholdalaghy, Gál, br. Bálintith, br. Bornemisza, Kabos családba házasodtak. Miklós fia az 1848/49-iki szabadságharcban nevezeteseb szerepet játszott, mint nemzetőri őrnagy.

Naplója másik fia *Elek* könyvei között szállott ennek leánya *Katona* Margit, br. Győrffi Gézáné úrnőre. Br. Győrffi Gézától kapta Vörös Sándor gazdasági akadémiai igazgató s tőle én felhasználás és az Erd. Muzeum könyvtárának ajándékozás végett.

A címtelen napon nincs jelezve, hogy azt Katona Zsigmond írta, de a belső ismertető jelek arra vallanak. A hátulsó levélen egy térítvény pláne arról szól, hogy „Alább írt, méltóságos *Katona Zsigmond* úr gráciájából elvittem a *Szalkai* 2-ik könyvét (manuscriptum) és *Csokonyai* 4 darab verses könyveit: az Alkalmatosságra írt verseit, Lilláit, Odáit és Tavaszát. Hogy mentől előbb restituálom, kötelezem magam. A. Gyékényes, die 15 Junii, 1800 Czakó János“.

Kár, hogy Katona Zsigmond emez útinaplója csonka és hézagos. Jóformán csak 1789 aug. 6-tól október 20-áig tart. Majd 1790 május 22-től jul. 27-éig tolytatódik. Ez utóbbi tulajdonkép az egyetemi ifjak és a mesterlegények verekedése miatt keletkezett érdekes „göttingai revolutionnak históriája“.

De a mennyi van, azt is élvezettel és tanúsággal olvashatjuk és bocsátjuk közre, mint érdekes kulturtörténeti adalékot a 120 évvel ezelőtti diákeletről és külföldi útazásról.

Szádeczky Lajos.

II. Útazás Zilahtól—Bécsig.

Az Úr Istennek nevében.

Augusztusnak 6-ik napján reggeli 10 óra tájban indultam fel *Göttingába* az universitásban tanulni *Zilahról*, az atyám szállásáról, szüleimtől zokogó könyhullatások között lett elbúcsúzásom után. Kedves praeceptorom, ekkor zilahi pap *Bethlendi János* uram, registrator *Baczoni* uram az kocsimon, practizans *Guthi Ferenc* uram pedig lóháton egy darabig a városon kívül elkísértének.

Adott ekkor az atyám, az anyámmal együtt az útra 160 császár aranyokat.

Zilahi forsponttal mentem ebédre *Lompérdra*, itten az ekkori mester a lunaticus *Vecsey*, alias *Balogh*, ebéden nállam volt és meg is borosodott volt.

Estvéli hat órára érkeztem *Szakácsiba*, sámsoni farspontosokkal, de a forspontot elé nem tudván 10 óráig állítani, az főszolgabirónál *Bölöni József* uramnál vacsoráltam.

Vacsorán olyan asszú szőlő bort ittam, melynek aszalóban aszalják meg az szőlőjét, s mint az természet szerint készült aszalt szőlőt úgy készítenek el, musttal. Igen jó volt — és azt mondják, hogy ezt a szilágyi boros gazdák gyakorolni szokták, nevezetesen *Bydeskuti Imre* bátyám.

10 óra után megindulván virradta táján *Szödemeterre* megérkeztem és hogy az öreg *Bydeskutiné* asszonyom fel ne lármázódjék, az udvaron a kocsi mellett a gyepre lefeküdtem és ott virradtam meg.

7.-ma Aug.

Reggel az ifjú *Bydeskuti Imre* bátyámmal kávéztam és láttam az *Kassáról* éppen akkor haza érkezett módos nevelésű leányát elsőben, egész ausputzba;

de ő kigyelméhez való szerencsém nékem igen sokba került, mert tovább kellett az udvaron tévelyegnem egy egész óránál, míglen egész gálában felöltözvén béereszttenek. N.B. Az arra való volt, hogy az leányát, mint légyen nevelve, akarta producálni.

Ebédeltem *Pirban Némedinek* az anyjánál, velle, az ifjú *Némedivel* és *Tarcalival* együtt, vígan.

Alkonyadott tájban érkeztem *Álmosdra* és töltöttem az időmet *Péchy Imre* bátyámmal, *Csanády István* bátyámmal és az én igen kedves *Péchy Susikámmal*, egész vasárnapig.

8. o.

Mindnyájan a dinnyeföldre voltunk recreatióra.

9. a.

Reggel *Álmosdról* megindulván estve felé érkeztünk *Debrecenben*, aholott is asztán . . .

10-a, 11-a, 12-a

Mind a vásárlással, szekér kereséssel és sétálással töltöttem az időt. Ekkor csekély vásár volt, mert már szeredán ember se volt az vásárban. Ekkor sendelyezték *Debrecenbe* a Veres-tornyot veres-fenyő sendelylyel. — Ekkor érkezett meg a komáromi Biblia is a fogságból *Danczkából* és *Lembergől*, valami felső magyarországi kereskedő közbenjárása által egy szekérrel, mind öszve valami 18 mázsa békötve.¹⁾ Ekkor renoválták az omló bolthajtását a kis templomnak.

Klára napján mindnyájan *Menszáros* uraméknál voltunk ebéden, mert a leánya Klára volt. Ebéd után táncz is volt, de azt *Péchy Imre* bátyámék meg nem várták, hanem kimentek *Álmosdra*, én ugyan még visszamentem és tánczoltam 9 óráig estve, de nem volt igen jó kedven, noha Kláriért nagyon erőltetem magamat. Ez a bál is inkább az én kedvemért volt.

13-a.

11 órakor *Domokos* uraméknél fölöstökömözvén, 12 órakor felindultam *Pestre* egy nevű vak szütscesel, igen emberséges ember volt, 4 lova jó és szekere, csak ketten ültünk benne. Fizettem neki *Pestig* 8 r. forintot.

Ekkor az kocsimat, melyen eddig jöttem volt, visszabocsátottam, úgy *Haranglábi Mihály* gombkötőt és *Németi Andrást* a vármegye lovas legényét, a kik eddig kísérőim voltak.

Estvére 9 óra tájra érkeztünk *Nagy-Iványba*.

14-a.

Kunhegyesi csárdára kávézni, ebédre *Török-Szent-Miklósra*. — Az itt való kastély igen csekély, egy granarium van, a mely inkább mutat valamit. — Ekkor épült itten az a reformátusoknak egy templomjok. Szép a tornya és az praedikáló széke, de az stakaturája felette alacsony.

Estve háltunk *Abonyon* innét egy kis csárdában.

15-a.

Kávéztunk *Pilisen*, itten gyönyörű kastély vagyott kettő a *Beleznaiaké*, de az *Pest* felől való alább való a másíknál, hanem annak kertje igen szép van.

¹⁾ V. ö. Halmágyi István Naplóját 285. l. József császár és a komáromi bibliáról.

Üllön ebédeltünk. Estve 6 óra tájban érkeztem *Pestre* és szállottam az báró *Rudnyánszky* házához. Sem maga, sem a báróné otthon nem lévén, *Zaványi* és *Pánczél* a gazdám, *Hochmanné* pedig az gazda asszonyom volt.

16-a.

Voltam az Heczben, a hol *Kászonival* egy billét-szededetöt *Kászonival* megpofoztunk volt az gorombaságáért. Estve voltam *Husztival*, *Kászonival*. *Jelenfivel*, *Dömsödivel* az Hakerbe, az Rácok sálájába és a kecskeméti kapu előtt való sálában pro curiositate. De véghetetlen csuf természetű és istentelen emberekkel rakva voltak.

Ezen a napon holt meg gróf *Jankovics* is az septemviratus praesesse és

17-a.

Estve felé nagy pompával el is temettetett. Délután három órakor az Vizivárosról az Elefántból, hat académiákra menendő diákokkal egy győri landkocsin megindultam. A diákok között volt kettő, u. m. *Kováts* és *Remetei* kolosvári, négy pedig enyedi. Fizettünk Bécsig in summa 48 r. f., mivel pedig én hátul ültem, adtam önként 9 frt.

N. B. Különösnek tetszett énnékem, mihelyt *Pestet* elhaladtuk, Magyarország, és mintha már Ausztriában lettünk volna olybé tetszett, nagyon kősziklás, hegyes itten az hely egész *Komárom* tájáig, onnan *Posonig* meglehető, de azontúl megint rút.

Csudáltam az sok huncfut fogadósokat és landkocsisokat: mihelyt valahol megállottunk, legottan az Hausknecht kifogta a lovat, kerekeit megöntözte, itatta, maga kocsis pedig leszállott, és már készen várta odabe a pohár bor és az krén-fleis, vagy tormás dísznóhus. Ezt azért kapják a fogadósoktól, hogy vendéget hozzanak, de bezzeg mind ki huzzák azt a vendégen, a mit a kocsis elkölt.

Nyerges-Uffalu és *Piske* körül felette sok márvány vagyon. Itt láttam egy *Jósef Éma* nevű kőfaragónál egy egyiptiai márvány darabot, *viride antiquum*, melyet egy klastromnak a fundamentomában kaptanak.

(Ezelőtt a kőfaragó előtt nagyon felkaptam volt avval, mikor megmondottam, hogy legjobb a követ olvasztott bűdöskőbe öntött hamuval egybeforrasztani, melyet egy párisi kőfaragó talált volt fel, és sok holmit mutogatott.)

Győrben voltam az reformatus papnál, de nem volt otthon. Voltam az lutheranus papnál, *Ráth Mátyás* uramnál, aki egy valóságos emberséges és derék ember, igen jó szívvel látott. Nem mulathattam nálla valami egy óránál többet, a honnan sok szép magyar ráritássait nem is láthattam, megigértem, hogy visszajöveleimmel vagy három napot fogok nálla mulatni.

Az vára *Győrnek* belől igen szép, sok bótok, kereskedők és uraságok is benne, szép felházak, az utszái keskenyecskék. Az vár sánczában foly a [*Rába*] vize, ez a vár meglehető erősség.

Bécsig az uton ezen kívül nem sok nevezetes dolgot láttam.

21-a.

Reggc. kilencz órakor érkeztem meg Bécsben és szállottam a Fejérfarkasba. Itten felöltözvén mindjárt felkerestem gróf *Kendeffit*, és a Wolzeilén meg is kaptam, s hozzá költöztem szállásra.

Ebédre az Arany-ökörbe jártam, itt minden ételnek, amelyek főve voltak, fel volt az ára és neve írva. A melyiket, a mennyit és mennyire akart az ember, ehetett; többnyire borral, semlyével 30 kr.-ra ettem, valamikor szép idő volt, künn az altánon.

Vacsorára hol a Lothringerhez, hol az Jegerhornba jártam.

Eleintén, hogy *Bécsben* jöttem, nekem éppen nem tetszett, de hova tovább kezdettem szeretni. Sokáig éjszakánként mit sem alhattam az szekér-

zörgés miatt, kábult voltam, a nagy lármának szüntelen való hallása miatt, az sok embereknek látása miatt; de lassanként megszoktam.

N. B. Bécsben kezdettem szokni a serbelliben való vizeléshez és az emberek között való übrikáláshoz, de szörnyű nehezen vehettem reá magamat; mikor csak lehetett készebb voltam az gróf *Rhédey Ádám* vagy *Jánosék* szállására, a harmadik utczában által menni, hogy ott végezzem, mert ott becsületes buda volt, melyet *Bécsben* ritka helyen lehet felkapni a szoros épületek miatt.

22-a.

Voltam az *Widenen*, ahol produkálták *Doctor und Apotheker*.

23-a.

A Josefstadti theatrumon láttam az *Coburg Foksánnál* való győzedelmét¹⁾ pantomimban, holott *Scheczal* az balletban magát igen feinül produkálta.

24-a.

Voltam *Leopoldstatban* Casperlinél. Ekkor láttam der *Spanische Bräutigam*, másodszer láttam der *Wirt von Schwartz Adler*, oder vier Nationen in einem Gasthofe. Másszor megint *Schuster Feuer Abend*, az ő Felsége kedves stückjít. Ekkor láttam a logiban az herceg *Paar* k. . . .-ját, igen szép asszony és nagy hofstattot tart, melyet mind *Paartól* kapott és szerzett.

Ekkor nap voltam *B. Van-Svitennél* udvarolni²⁾ az passzusom kiszabadulását is instálni egyszersmind.

30-a.

Voltunk délelőtt generális *Wartenslebenenél* udvarolni gróf *Rhédey Ádámmal* és *Jánossal*. Igen szép és magyarosan nevelt derék kisasszonya vagyon.

Ez nap ebéden voltunk gróf *Rhédeyék* s *Kendeffiék* az Augrtenben ebéden.

Délután pedig gróf *Teleky Sámuel* vicekancellarius ő exjánál³⁾ udvarolni gr. *Rhédey Ádám* s *Jánossal* lehnkocsival, kinek óra számra adtunk 1. r. ft.

31-a.

Adtam *Zabolainak* az *Bethlendy* kérésére 10 aranyokat,

1-a Septembris.

Fogadtunk gróf *Kendeffivel* Angelmánnál egy faënt 30 grson, melylyel kimentünk az Praterben kocsikázni, egészen az *Lusthausig*. Ottan puncsoztunk és visszajövet az kucsirozást én általvettem gróf *Kendeffitől* és jöttem az *Arany-ökörhöz*, a hol gróf *Kendeffi* a magyaroknak utoljára egy supét adott. Másnap el is indult *Göttingában*.

Ekkor nap reggel voltunk az *Schaczammerben* is gróf *Rhédey Ádámmal* és *Vásárhelyivel* együtt.

Az első házba a mint bémentünk, láttunk sokféle régi órákat, melyek rész szerént a török udvartól, rész szerént más udvaroktól ajándékban küldetnek, igen gazdagon aranyból, drágakövekkel megrakva, de ezek igen sim-

¹⁾ Akkor folyt a török háború, s erre vonatkozik. A keleti hadsereget Koburg Józsiás herceg vezette. Az Erdődy huszárok már áprilisben bevonultak Jászvásárba. Foksánnál Koburg Szuwarow orosz tábornokkal egyesülve az oláh vajda fölött júniusban nagy győzelmet aratott. Szept. 19-én elfoglalták Chotin várát is a töröktől.

²⁾ II. József udv. orvosa és főtanácsosa.

³⁾ Ez a gr. Teleki Sámuel alapította a marosvásárhelyi gr. Teleki-könyvtárt.

plexek és látszik, hogy mikor azok készültenek, az órási mesterség még akkor igen gyerek állapotban volt.

Sokféle, elefántcsontból, drágakövekből nagy fáradsággal készített edényeket láthatni itten, nevezetesen egy mosdó, jáspisból, melynek az diamatere alkalmasint van 20 újjnyi; efféle itt igen sok van.

Egy balkéz felől való szobába elébb vannak az koronák. Itt vagyon az szegény magyar korona is arestomban, melyet 1780-ban *Jósef* császár *Posonból* az ország akarattya ellen felvitetett. Ez igen együgyű munka és azért szép kevés kő és cifraság rajta, az tizenkét apostolok köröskörül, görög forma rajzolással és írással.

Obs. Innen is megtetszik hát, hogy nem a római pápa küldötte azt ajándékban *Szent István* első magyar királynak, mert akkor mikor ez készült az görög nyelv nem volt az római udvarnál szokásban, hanem valamely napkeleti császárnak kellett azt küldeni.

Láttam az *Szent István* aranyos veres palástját, kővel rakott kardját, az birodalom almáját és papucsait.

Az *Bocskay* erdélyi fejedelem koronája is itten vagyon, már ez szebb és csinosabb, sőt úgy tetszik kövesebb is, mint az magyarországi korona.

Az cseh korona legújabb formájú és szebb, talán drágább is, mint akármelyik.

Itt van még az Habsburgi-ház koronája, úgy az császári koronának, kardnak és palástnak copiája, melynek az originalissa, mint az imperium claudiuma *Norinbergában*, az ispotály templomában tartatik.

Itten vagynak az üveges thécában az *Szent István* nagy és kis keresztje, az Arany-gyapjas ordo és az *Mária Therézia* nagyobb s kisebb keresztje.

Vagyon itten két tuczet igen drága, köntösre való gomb, melyet ő Felsége is nagy gála napokon fel szokott a köntösére rakattatni.

Itten vagynak sok darab gyémántok, egy a többi között, mint valami jó nagy dió, akkora.

Az jobb felől való házban pedig vannak az arany asztali készülétek, egész service, 24 személyre, negyedfél forintos aranyból.

Szép kővel rakott asztalok is vannak itten, *Florentiner Arbeit*. Madarak és virágok természeti színes kövekkel oly mesterségesen kirakva, mintha valósággal festett, nem rakott volna.

2-a.

Voltam az császári bibliothécában, már ez igen felséges, mint valami nagy templom . . . darab nyomtatott és . . . darab manuscriptum benne, az római császároknak itt a statuai az első *Rudolph* császártól fogva mind megvan, az közepében áll császár képe, az ki az biolothecat közelebről fundálta és építette.

Az manuscriptumok külön házban vagynak és igen szépek. Nevezetesen egy római azaz déák és egy görög, nádra írva.

Egy tabula aereát vagy rézre metszett, római törvényt is láttam, mely még Krisztus urunk születése előtt íratott, bemetszett betűkkel. Itt láttam az originális Peütingeriana Tabulakat is.

Az Copernicanum systema itten ki vagyon csinálva, mely valami kerektektől, mint az óra, mozgattatik és minden plánéta benne az uttyát, az Copernicustól meghatározott mód szerént futja el. Az égi jegyek is itten az zodiacussal és más cirkulussal együtt bele vagynak csinálva, kik a magok rendes kiszabott utjokat szintűgy, valamint az égen levők megtartják.

Vagyon más is itten még ilyenforma, de az csak az hold fázisait mutatja ki. Az elsőt egy asztalos csinálta, de az munka, a mely rézből és üvegből van, akármely tanult mechanicusnak is számot tenne.

Az könyvekről, mint a ki csak egy óráig mulattam benn, írni többet nem tudok, talán visszajövet, ha az Úr Isten megtart életben, jobban és hosszabban megnézhetem.

5-a.

Délután két óraker egy phaëton megfogadtunk gróf *Rhédey Jánossal* és azzal kimentünk *Schénbrunnban*, az császári kertet meglátni, elébb is a házakat jártuk meg, a melyek között nékem az chynai házak mindenek felett tetszettek.

A hercegasszonyok és hercegek munkáit a festésből láttam itt egy bizonyos szobában.

Az megboldogult *Mária Therésia* házai is a föld színin meglehetősek a gusztusra nézve.

Innen mentünk az állatokhoz, a melyek között nékem az czebrák, az strucmadár, az amerikai madarak és nevezetesen a sokféle majmok igen tetszettek, az elephántot nem láthattam, mert az ezen a tavaszon megdöglött volt.

Minekutánna ezeket hosszasan megvizsgáltuk volna, mentünk az kertnek közelebb való megnézésére, az nagyobb allékat összeveséltátuk, az sok szép statuákat rendre megnézegettük, az szép kutból, melyről az egész hely nevezetik, ittunk, ez egy grottában egy delphin hálnak száján foly ki, igen tisztán, melyen egy igen helyesen kifaragott nympa hanyatt formán ül félkönyökön.

Az *Laxenburghban* menő út felől való allénak végén vagyon egy valami négy ölnyi magasságú temérdek (solidum) négy szegeletű piramis, faragott kőből, melynek a tetején egy sas vagyon. A piramist valami rudera forma épületen négy tekenős béka (Schilkröd) tartja, mely hasonlóképpen kőből van faragva. Mikor én láttam, az egyik meg volt hasadva.

Egy ez mellett legközelebb való allénak végén az Gloriet felé vagyon egy régi templomnak rudérája kicsinálva, mely a természetet mindenben utólérte; a templomnak csak egy darab arkussa áll fenn.

Az középső allénak végén, mely esik az hegy tetején, az residenciával szemben, vagyon egy felséges Gloriet, melynek közepe egy nagy palota és két felől hosszacska gangja vagyon, melynek két felől magasan felemelkedett oszlopjaira vagyon felyül az áltán építve. Az oszlopok közti hadi ragadományokkal rakott oszlopokkal van kicsifrázva.

Ennek az allénak közepén, az hegynek is mintegy közepe táján, az Gloriet és residencia között vagyon egy tó, melyben az Neptunus és körüllette levő tengeri lovasnak és más állatoknak szájából csorog az víz.

Az Gloriet mellett való szomszéd allénak végén van egy mulató ház és körüllette az állatok lakó helye.

Az többi szökőkutak az keresztül vágó ösvényeknek közepén az térben vannak felállítva.

Az Paradicsom-kert vagyon az residenciának balkéz felől való végénél mindjárt, melyben igen sok drága gyümölcsök szoktak teremni.

N.B. Az boldogult királyné *Mária Therásia* idejében senkinek ide bémenni szabad nem volt, azt mondják még az mostan uralkodó császárnak sem, a honnan abbéli haragjából maig sem ment belé abba a kertbe, hogy megnézze.

6-a.

Voltam az réformátum templomban, mely vagyon az özvegy gróf *Frizné* házai felében. Igen rendes itt a korona, a templom is különös formájú, de igen szép, minden benne marmorirozva van fehéren és aranyozva.

* * *

Nevezetesebb jegyzések közönségesen Bécsről és más ottan hallott dolgok.

A városnak utcái ugyan szorosak, de felette jól vannak flasterezve, úgy hogy a köveken zörög ugyan, de felettébb nem rázódik a kocsi. Kétfelől pedig az házak alatt 8 és 10 czolnyira faragott kövekből van az utca kirakva.

Az vár mellett való utak, sétáló hegyek kétfelől sűrűn fákkal bé vannak ültetve, azok között minden 20 ölnyire úgy tetszik, egy lámpás, valamint szintén benn a várbán is, melyet minden estve meggyujtanak és mint megannyi csillag úgy ragyog. Az városban és az hostátokba öszvevévén, vagyon 18,000 lámpás, mely minden estve felé meggyujtatik és ég. Az erre való gondviselés van az kéményseprőkre bízva.

Az sáncon lenn trácér sátrak vannak, melyben mindent, enni valót árulnak, körülte sok székek és lámpások, melyre a sétálók tetszéseik szerént leülhetnek. Az sátor előtt pedig koncertek és egyéb musikák, melyeket az ember ingyen hallgat. Egyebet nem is kap az ember *Bécsben* semmit ingyen.

Az erkölcstelenség itten és az szemtelenség szinte legfelsőbb gradtsára lépett. Az embert estvénkint az sok haszontalan személyek mindjárt megtámadják, melyek az tudatlan és keveset látott ifjút könnyen veszedelembe vihetik. A honnan igen jó az embernek vagy felette vigyázónak és szemesnek lenni, vagy pedig másoktól elébb, míg *Bécsben* érkeznék, a várost jó emberektől kitanulni. Legjobb pedig az embernek, ha megbízott barátja vagy embere lehet, az ki már az helyet jól esméri és mindenütt avval jární. Így legkevesebb viszontagságtól félhet az ember.

Illó az embernek minden legkisebb cselekedésére és szavára vigyázni, hogy valami gorombaságot ne cselekedjék, vagy pedig valamit az monarcha ellen nevezetesen ne szóljon, mert nincsen itten és nem eshetik olyan dolog, melyet a titkos policey legottan meg ne tudjon.

N. B. Itt a policey kétféle. Egyik az *közönséges*, a mely katona uniformisban, kékben és sárga hajtókával, s pantallérral van felöltözve. Második a *titkos*, melyben mindenféle nemzet vagyon és oly sok számban áll, hogy az ember el nem hinné. Ezek járnak kávéházakban és más közönséges helyekben, ottan az emberekhez megokat bészínlik, különbnél különbféle materiákról discurzust kezdenek, ha az emberből valamit kivehetnének. --- Ugy hogy ezekről el lehet mondani, a mit mondott . . .

Vigyázatok és imádkozatok, hogy kísértetbe ne jussatok, mert az ördög, mint az ordító oroszlán szélyel jár, keresvén kit elnyeljen.

Itten a mulató helyek megszámlálhatatlanok, de egy valamire való, melyben benemoratus emberek teljes gyönyörúséget találhatnának az haszontalankodókon kívül, csak egy sincsen. Minden mulató helyek csak korhelyeknek való. Az mely *Bécsbe* legtöbb van.

Nevezetes és megjegyzésre méltó itten a *Dunán* való híd is, mely *Leopoldstatba* vezet, aminemű módon vannak az jármai megerősítve.¹⁾

Bécsben hallottam :

Cancellarius *Pálffy*, landmarschal gróf *Bergen*, miniszter *Izdenczky*,²⁾ a consilium praesesse *Zichy Károly* ő Felsége parancsolatjából commissiot tartottanak, a felett: *hogy mi módon lehetne egy olyan diétát tartani, melyben*

¹⁾ Itt a Duna-híd 3 lába és gerendái s kapcsolai le vannak rajzolva.

²⁾ T. i. *Izdenczy József*.

nem minden státusok és vármegyebeli députatusok, hanem csak bizonyos számú mágnások lennének jelen. Ezen propositióra gróf Zichy a judex curiae l. c. praesesse azt felelte, hogy ő ezen dologban az ország akarata nélkül bele nem ereszkedhetik; ha beléereszkednék pedig szorossan vágó megtartására és oltalmazására, mint az locumt. consiliumnak egyik tagja keményen el van hittal kötelezve. Hogy is kívánja azt ő Felsége, hogy ő egyedül az ország és statusok neve alatt valamit végezzen. Másik pedig az, hogy ő Felsége még magát nem is koronáztatta.

Cancellarius gróf Pálffy is ilyen formán beszélvén, az commissio a kivül, hogy valnmit iránta végezett volna, elbomlott.

Négy nappal az commissio terminusa előtt gróf Zichy már megérkezett volt, de az alatt mégis ő Felségének udvarlására el nem ment; melyet midőn ő Felsége látott volna, kérdezte az miniszterei közül egyiktől, hogy hívassa-é? Erre azt felelték: nem kell, mert kötelessége néki, hogy hivatlan udvaroljon. El is ment az igaz, de az commissio elbomlása után, de ekkor meg maga eleiben nem bocsátotta, melyre ő is visszafordult mindjárt s Budára lement.

Gróf Pálffyt, cancelláriust sem eresztette ekkor magához, azt mondotta, hogy mikor szüksége lesz reá megtalálja Bécsben.

N. B. Gróf Zichyt mindig rossz hazafinak tartották, de legelsőbben az insurrectio dolga sürgetése alkalmatosságával, ennekelőtte valami 2 hólnappal exponálta magát, nemcsak ő pedig, hanem az egész l. consilium igen bátor és kemény repraesentatiot irván fel ő Felségéhez; azután mindég forróbban kezdte magát az hazához viselni.

Mikor gróf Hadikot az ármádiáról haza hívták, megsiratta Laudon, mert igen jó barátjai voltak egymásnak, s ő Felségének azt írta: *ő Hadiknál sokkal betegesebb, hát ha ő meghal nemsokára, gondolkozzék ő Felsége másról.* Ekkor neki a császár az egész ármádán teljes hatalmat adván, legelőbb is Collorédonok azt izente, hogy minden parancsolatját legkisebb tétovázás nélkül szorgalmasan teljesítsék, mert különben hitessék el magokkal, hogy standrechtet tartat reájuk.

N. B. Ez könnyen megeshetett is volna, mert az 788-ik esztendőben Horvátországban egy generálist — azt mondják — maga föbe lőtt, hogy úgy, mint parancsolt, nem cselekedett az atak közbe . . .

Laudon az Landes-commissariustól kérdezvén, hogy van az élés dolga Horvátországban? azt felelte reá, hogy jól. *En pedig mondá Laudon úgy tudom, hogy rosszul, azért kitakarodjék commissarius uram 24 óra alatt Bécsből és tegyen jobb rendeléseket, különben vason küldi le.* Ez megpanaszolván a császárnak, mit mondott volna Laudon, azt felelte: *nem gondoltam, hogy oly indulatos (hietzig) volna, mindazonáltal jobb lesz, ha mindjárt lemenyen, mert bizony hamar megcselekszi.*

1788-ba Bécsből nem messze nagy loger és campirozás tartatott. A császár Laudont hívatta, de Lasci ott lévén, el nem ment, valamíg maga hintáját, lovát utánna nem küldötte.

Colloredo Belgrád ostromát 300,000-rel kevesebbre calculálta Laudonnál.

Mikor Eszterházi Ferencet a császár letette volt, a Kaunicz javaslására megint felvette, azt mondván Kaunicz: nem szerencsés letenni, mert olyan ember, kit mind a két magyar haza igen szeret. — Mikor Eszterházi aranyérbe halálosan feküdt, kérte a császár, hogy hozzá mehessen, s meg nem engedte, azt felelvén: *már késő, most nagyobb emberrel van bajom.*

Berlinből a prussus király valami cím alatt egy felelte szép zsidó leányt Bécsben küldött, a kivel a császár megbarátkozván, megterhesítette és egy igen szép kis leánya lett tőle. Ezt a zsidó leány elvetvén, egy kapitány, a ki ugyancsak az zsidó leányhoz bejáratos volt, megtudta és felvén az öliben, az gyermeket haza vitte a feleségének, ezt mondván: *ezt a gyermeket hoztam enéked, kié? ne kérdezd, hanem mint anyának úgy ajánlom teneked, neveld fel,*

ha mikor én meghalandok, itt és itt kapsz egy levelet, azt felbontván, kié legyen ? megtudod.

1789-be tavaszon az kapitány meghalván, az asszony a levelet felbontja, s megtudván kié, az gyermeket az császár elibe vitte az kapitány írásával együtt, kit ő Felsége igen jól esmért és a gyermeket az asszonnyal egy külön házban vitte, s az öliben vette. A gyermek, a kinek a születését maga felséges viselete elárulta, a császárt történetből apjának szólítja és mondván, hogy ő ehetnék, enni kér. Erre mindjárt ételt hoznak és a gyermeket jól tartja, megcsókolgatván az asszonynak által adja és gondviselésében ajánlja, megajándékozván ekkor is.

A leánynak a cuceltől, melyet itt a gyermekeknek szoktak a szájokba adni, hogy ne sirjanak, a foga elveszett volt elől. Ezt parancsolta a doctoroknak, hogy meggyógyítsák, s meg is gyógyították. A leány valami 5 esztendő, igen szép, nemes tekintetű és bátorságú, víg, eleven és igen okos. Az tartására való ő Felségétől jár ki. Az kapitányné, a ki neveli és most egy ment férjhez, ekkor lakott az magyar ujságot író *Szatsvai Sándorral* egy fedél alatt. — Ez a zsidó leány sok titkokat vett ki ő Felségétől és az prussus királynak, *Fridriknek*, mind alattomban tudtára adta. Most a leány elszökött *Bécsből*, — vagy megholt, bizonyosan nem tudom.

Major *Bara* az *Volkányi* passuson az beütni akaró törökökkel ejtett csata után herceg *Hohenlohetől* kérdeztetvén németül: hány törököt vágott maga személyére? azt felelte: *Gott ist nicht Gott, wenn nicht elfe geschnitten.* — Más kapitány is kérdeztetvén, azt felelte: *und ich nur sieben.* Ezt herceg *Hohenlohe* igen nevette és mindenütt beszéllette Erdélyben. — Más kapitányt elküldvén valami recognoscirozásra, hogy így vagy amugy cselekedjen; azt felelte: *Mir werden schon mache.*

Kaunicz minden nap 12 órakor früstököl, estve 4—5 órakor ebédel és éjszaka jár kocsikázni. Az fejéreműit pedig *Párisban* mosatja. Egy szóval felettébb való luxussal él.¹⁾

(Folytatása következik.)

¹⁾ Erről és Kaunitz szokásairól Halmágyi István Naplójában is hasonló és érdekes feljegyzések olvashatók. Pl. ez (33. l.): „Kaunicz status cancellarius legbüszkébb ember Európában, kinek minden köntöse imbalsamálva, ingét Párisban mosatja, minden cselédje párisi, úgy minden köntöse is, ki a saxoniai hercegeknek is csak feje mozdításával tett complimentet. Megvállik mire megyen dolga.“ Arra ment, hogy II. Józsefnél kegyvesztett lett. (l.d. u. o. 216. l.)

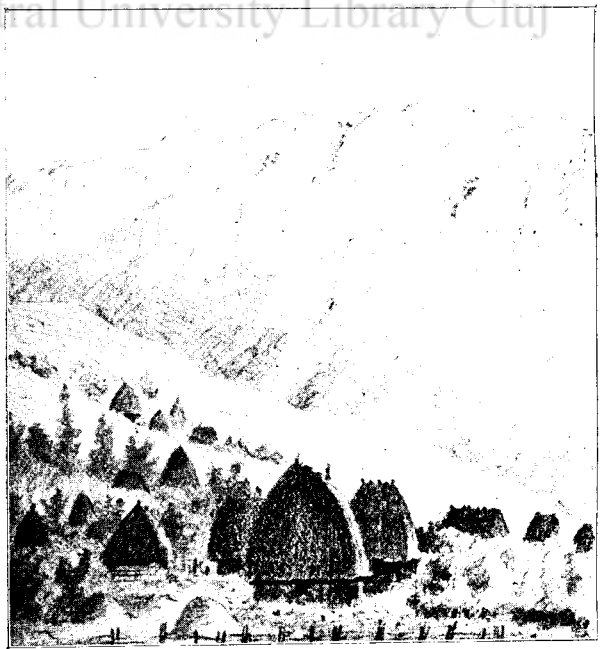
Kirándulás a ponori búvó-patakhhoz és vízeséshez.

Irta: Téglás István.

Torda-Aranyos vármegye nyugati részének sajátos különös szépséget kölcsönöznek a máskülönbén ott nagyon is a termékenység rovására pompázó nagy számú mészhegyek és meredek szirtek, melyek közül néhány olyan magasra emelte fejét, hogy betekinthet Erdély közepébe, s ha a vonaton utazók Hadrévnél, Székelykocsárdnál, Felvincnél, vagy Gyéresnél észak felé tekintenek, igen szép festői kép látásában gyönyörködhetnek. A Torda-hasadék által országos hírnévre vergődött Kövesbérc és a tatárjárás idejében nem annyira a magyarok, mint inkább a tatárok vére által öntözött Székelykő bástyaként emelkedett ki abból a szikla-falból, mely az erdélyi érchegyet várszerűen körülveszi és amelynek egyes pontjai barlangokkal és szikla-hasadékokkal pompáznak, s valóban érdemesek arra, hogy a turisták gyakrabban keressék fel. E szép vidék néhány részletét az „Erdély“ hasábjain írásban és képen magam is ismertetem. Most egy olyan szikla-szorost mutatok be a kirándulást kedvelőknek, ahol a sziklahasadék nincs még teljesen készen, de fejlődésben van, s eshetőleg jöhetnek közbe olyan körülmények, melyek folytán egy pár ezer év alatt készen leend, s talán valamely részletének különösebb volta miatt még látogatottabb lesz az a vármegye területén szép számban lévő társainál. Mi azonban addig is úgy amint most áll, gyönyörködünk benne.

Az Aranyos völgynek Tordától Alsószolcsváig terjedő mintegy 46 kilométer hosszú szakasza hazánk legfestőibb részeinek egyike. Kiválóbb sziklászalainak érdekességét az is emeli, hogy azokhoz kedves mesék és regék fűződnek.*)

Alsószolcsva a vele egybeépült Felsőszolcsvával az Aranyos közép völgyének ama medencéjében fekszik, melyet délkelet felől az égbe nyúló mészsirtek, északról és nyugatról az Öreghavasnak különféle érceket rejtő előhegyei kerítésként

Alsószolcsvai részlet. — Rajzolta Téglás István.

*) Ld. az „Erdély“ 1908 évi I-ső füzetében: A zsidóvinai óriás.

zárnak körül. A Tordától Topánfalva és Abrudbánya felé vezető mintegy 90 kilométer hosszú országútnak ez a hely lévén a középső pontja, a két község fejlődésnek indult, s a nagy forgalmú országút mentén már ugyancsak veti le a mokány színt, mert mind több-több mokány ház tűnik el onnan, s enged tért a kisvárosias épületeknek, de az országúttól távolabbi részein mind a két Szolcsva híven megőrizte ősi mokány képét. Ott tulajdonképeni utcák nincsenek is, hanem egy-egy keskeny sikátoron vagy ösvényen, avagy terméketlen vízmosáson történik a közlekedés a sövény vagy ág-bogból kezdetlegesen összetákolt kerítések között. A törpefalu, de annál magasabbra nyúló szalmafedelű faépületek rendetlenül állanak a földtulajdonos mokány birtokának közepén; a birtok pedig a római aranymosások kavics-halmaival lévén tele szórva a sok nehézséggel folytatott munka után is csak fősvényül fizeti a reá fordított gondot. Egy ide-oda kanyargó sikátoron át épen a régi fatemplomok között indulhatunk Alsószolcsvának a vízen túl fekvő részébe, hová eddig egy primitív szerkezetű ós hídon át lehetett át jutni. Szekerút a községnek e részében is van, de meg kell jegyezni, hogy az valóban csak szekérút lévén, nem tanácsos ott ruganyos kocsival járni, mert könnyen gyalogszerre kerülhet a kiránduló társaság.

Az Aranyos jobb partján a község házai annyira szétszórta és egymástól olyan távol fekszenek, hogy néhol egy-egy kilométernyi távolban lakik a legközelebbi szomszéd. Ilyen szétszórta benépesített rész a Búvó-patak predium

is, hová épen útunk vezet. Ez a predium a Búvó-patak nevű pataknak sziklaszorost képező alsó völgyében mint egy három kilométernyi hosszúságban nyúlik el. Festői szép részletekben annyira bővelkedik ez a sziklaszorosszerű völgy, hogy már pusztán csak azért is érdemes volna ide kirándulni. A völgy szép, de, hogy miből élnek meg itt a kősziklák között az emberek és hogyan élnek meg itt kiválóan a hosszú télen át, az valóban talányszerű. A termőföld itt a semminél csak alig valami kevéssel több. Itt-ott egy-egy kis területű kaszálót a kőzürrel folytonosan küzdve mentesítenek. A hegy lábához szorult kunyhók közül néhány nyurgaszilvafa és a vadalmával rokonalmafa igyekezik gyümölcsöt érlelni. Csak a diófa szereti itt, dehát az meg

A Búvópatak kibúvója. — Téglás J. és ifj. Wolff Gy. felvétele.

oly terjedelmes fa, hogy itt alig-alig juthat neki hely. A szántóföldek hihetetlen meredek helyeken vannak. Azokat látva, az jut eszünkbe: Nem volna-e célszerűbb felhagyni ezzel a földműveléssel, mely azzal fenyeget, hogy egy-egy nagy zápor alkalmával a termény is és a föld is megszökik onnan, s csak a meztelen kopár szikla marad ott.

A kőfolyások által veszélyeztetett út egy magántelken véget ér, de onnan már nincs valami távol a völgy feje, az az a barlangkapu, amelyből ez a sajtóságos kékes színű patak előrohan. Mi azonban előbb nem ezt a kaput keressük fel, ahol a patak előbuvik, hanem azt, ahol elbuvik. Arra felé előbb egy bükk erdő árnyában elég kellemesen, de később a meredek szántóföldek mesgyéjén meglehetősen fárasztóan kapaszkodik ki egy ösvény. Bizony gyakran emlegetjük az Isten nevét, míg fáradtan és izzadtan a tetőre feljuthatunk, hová néhány jámbor lélek (Vlas Simeon, Oncas Joan Jon és Bercia Nicola) 1884-ben egy keresztfát állított. Nem lévén ott más fa, pihenőül be kell érniünk azzal a keskeny kis árnyékkal, melyet a díszesre vésett keresztfa nyújtott. A kilátás onnan nagyszerű! Észak felől az Öreghavas hosszú háta oly közelinek látszik, mintha csak pár órányi távolban mellettünk nyúlna el. Gyönyörködhetünk a podságai Skarisora és az azzal szomszédos Vulturel meredek mészfalaiban, a Zsidóvína trachyt oszlopaiban, a lunkai-szolcsvai szorost kerítő szirtekben, a bredesti hosszú mészfalban és az érchegységnek Offenbánya körül emelkedő csúcaiban.

Innen délnyugati irányban ide-oda omlott és csuszott földeken hanyatt-homlok siet alá az örvény a ponori patak elbuvó helyéhez, az úgynevezett Dilbinához. Mielőtt oda jutnánk, a felső sziklaszorosba vagyis a hasadékból már ezen a részen készen álló szakaszba kell belépniünk és ott a körül-köre ugráló s apró vízeséseket képező patakban gázolnunk; közben-közben nagy köveken és sziklafalakon mászkálva kell kúszni és csúszni tovább, míg egyszer csak megállást parancsol a Dilbina valóban szédítően magasra törő sziklafala, melynek lábánál kisebb-nagyobb repedések, üregek sötétlenek s a patak vize egy jókora sütőkemence nagyságú lyukba zúgás és morgás között elbuvik. Elbuvik úgy, hogy bár kíváncsiak vagyunk búvó helyére, de nincs módunkban s talán ha az volna is, nincs merszünk őt oda a föld alatti sötét s ismeretlen oduka követni. A ház nagyságú szikladarabok, melyek egy vízmosta barlangrészből származtak, rendetlenül ide-oda dülve hevernek itt a mederben és a sziklahasadék szélén. Miközben öcsém, Téglás József kolozsvári tanár és sógorom, ifjú Wolff Gyula a fényképfelvételeket készítették, én Pista fiammal pár méretet vettem fel s pár rajzot készítettem egy-egy szikláról, melyek a víz több ezeréves türelmes munkájának oly szép példányai, hogy azokat nemcsak a szakértő, de a laikus is érdekléssel szemlélheti. Közben figyelemmel hallgattam

A nyelő lyuk a Dilbinán.

a Butura V. tanító beszédjét, ki a falakon mutogatta, meddig emelkedett ezelőtt pár évtizeddel itt a víz, amikor a ponori patak hirtelen megáradva, a völgy felső részéből épületeket, házi berendezéseket s kiválóan sok szénát, szalmát, deszkát és gerendát hozott magával, melylyel itt a szikla lyukait úgy bedugta, hogy a víz lefolyása úgy az alább a Buvópatak predium, mint fenebb a ponori lakosok nagy rémületére megakadt. A Buvópatak szorosának lakói malmaiknak szárazon maradása miatt aggódtak, míg a ponoriak kaszáló és más földjeiknek tófenékké átváltoztatásától féltek, mert a felduzzadt víz nap-nap után mind több-több földjüket lepte el. Végre a nagy víztömeg iszonyú nyomása a Dilbinán át mégis utat ásott és a víz néhány napon át oly nagy erővel s nagy tömegben zuhogott a buvópataki malmokra, hogy a malmokból is alig hagyott ott valamit, sőt a molnárok is csak az oldalsziklára menekülve maradhattak életben. A Dilbina meredek és magas falának egy-egy repedésében vagy bagoly-odúiban még évek mulva is látható volt egy-egy deszkadarab, szekérkerék, cseber stb. oly tárgy, amelyet a víz a nagy áradás idejében oda sodort és oda beszorított.

Rendesen kicsiny patak ez az itt csörgedező s oly langyos vizű, hogy a látogatók az egyik vízesés medencéjébe örömet meg szoktak fürödni; azért azt a helyet a nép az urak fürdőjének nevezi. A Dilbina lyuka nyeli el a bredesti csermelyt is. Ez a csermely egy keskeny sugárban épen az említett barlang közelében szédítő magasból hull alá. Esős időben, vagy hóolvadáskor igen szép látványt nyújt, de bizony olyankor kevés látogató gyönyörködik itt benne, mert árvizes időben nem szerencsés a Dilbinánál időzni.

Meg kell emlékeznem még a tetőn, a füves oldalon itt-ott látható azon medenceszerű dolinákról is, melyek a feltalaj nedvességét leszűrlik a szikla belsejében folyó patakba.

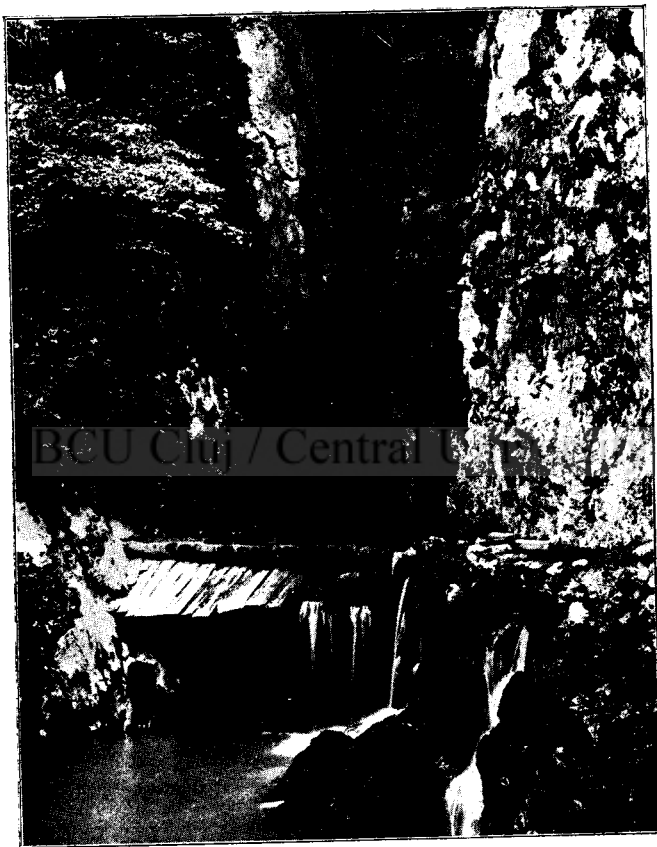
A ponori és bredesti patak a földalatti ismeretlen út megtétele után a sziklafal ellenkező oldalán megtisztult, lehült és zöldeskékre vált vizével sőt nagyobb mennyiségben törtet elő. Ott már Buvópatak a neve. A barlangot a

A Dilbina fala. — Téglás J. és ifj. Wolff Gy. felvétele.

nép az ott közelben lakó család neve után Huda lui Papure néven említi. A közelben lakók a barlang szája elébe gátat emeltek és annak segítségével terelik a vizet az ott egymás után sorakozó kalló malmok és ványolók felé.

A magas íves kijáró kapu és környezete festői képet nyújt, de bár csábít is a belépésre és habár kedvünk is volna a hűvös vízben lubickolni és gázolni, le kell mondanunk a behatolásról, mert a bejárat közelében már egy oly magas vizesés állja utunkat, melyen felhatolni nem tudunk. Talán később, ha karfák, lépcsők, hidak stb. lesznek ott és mi fáklyákkal s gyertyákkal leszünk felszerelve, juthatunk el a most ismeretlen barlang belsejébe. Ahelyett most a bejárat közelében a balparti szikla egy repedésében igen szép mészkristályok gyűjtésével kárpótoljuk magunkat.

A Buvópatak gátja. — Téglás J. és ifj. Wolff Gy. felvétele.

Az alább a nagy sziklatömbökre egymás fölé lépcsőzetesen elhelyezett kis malmok és a kövek között viz esésekben alázuhanó tiszta víz igen kedves szép képet nyújt.

Ezek a malmok az itt lakók főbb keregetforrásai. A búvópatakiak lóháton vagy szekérral nagy vidéket bejárva gyűjtik össze a sok daróc posztót, csergét és pokrócot, melyet itt a víz erejének felhasználásával addig kalapálnak vagy az úgynevezett vulturelában addig forgatnak, míg a használatra alkalmassá összeverődnek, kikészülnek. Csekély összeg, amit ezért fizetnek, de az itteni nép egyszerű igénye és a gör. keleti egyház sok bőjtje mellett mégis annyira elég, hogy a földmivelésből nyerhető kevés haszon csak mellékessé válik.

A Buvópatak közelében emelkedő meredek szirteken az őskori

ember is tanyázott. Ezt bizonyítják az innen a gyűjteményembe került edénytöredékek, az 1908. nyarán az útépítés alkalmával talált cserép orsógyűrű, továbbá egy kőfejsze töredéke. A hajdan itt legelt őszállatok maradványaiból is egy fog hozzám került. Alább a fővölgyben az Aranyos mindkét partján élénk mozgalmak kép lehetett már a rómaiak idejében is, mert a római aranymosó rabszolgák ugyancsak felforgatták és össze-vissza turták ott a talajt. Itt-ott kezdetleges bányákat is nyitottak, melyek közül egy pár közelebről került napfényre s egyet pedig régi idő óta pincéül használ Ilyés Mária. A nép

ezeket az üregeket és a néha előforduló régi tárgyakat szintén úgy emlegeti, mint amelyek a rómaiak idejéből származnak, de a rómaiakat olaszoknak nevezi (Din vreme e olasiloru.)

Az arany-láz olykor-olykor elfogja a szolcsvaiakat is, s néha neki fognak az aranykeresésnek. Ha aranyat gyéren is, de vasércet, pl.: mángánt, okkert elég gyakran találnak, s néha hozzám is juttatnak egy-egy kiásott tárgyat. Kedélyeskedve emlegetik, hogy nincs a megyében oly város vagy falu mint Szolcsva, hol gránát szemek hányódnának az utcákon is. Ugyanis Szolcsva határában oly nagy mértékben fordul elő a vastim gránát tartalmú csillámpala, hogy az út kavicsozására is jut belőle. — A Szolcsván megforduló idegenek rendszeresen visznek magukkal emlékül egy-egy gránát tartalmú kis kődarabot.

Apro vízésések a kalló-malmoknál.

Végül megjegyzem, hogy azon esetben, ha a kiránduló társaságot Alsó-Szolcsván a vendéglősnél megrendelt szekér ugy délelőtt 10 óraker várja és ha a társaság Tordáról korán reggel indul, ez a szép és érdekes kirándulás Tordáról ide- és vissza csak egy napot igényel.

A révi szoros.

Dr. Herrmann Antaltól *

Méltóságos elnök úr! Tisztelt közgyűlés! az Erdélyi Kárpát-Egyesület központja nevében turista szívvvel üdvözlöm a révi osztály közgyűlését. Ha Erdély Magyarország jobb keze, akkor a révi osztály az E. K. E. jobbkeze, melyet testvéri szeretettel nyújtunk a magyarországi turisták és a nyugatról jövő világiárók elé, akik átkelnek a Királyhágón, hogy belépjenek Tündér Ilona kertjébe, mit Erdélynek nevezett a földrajz prozai nyelve. A Királyhágó nem választó fal többé, hanem összekötő hid, a magyarországi és erdélyi magyar turistaság uniojának szimboluma. A révi szoros Erdély portáléja, az E. K. E. diadalkapuja. Erdély a természet kincseinek tárháza. Rév vidéke e dús választéku kincskészlet kirakata, amely úgyszólván egyesíti a belső rak-tárak drága látványosságainak mutatványait, hogy beljebb édesgessék a nyu-

* Üdvözlő beszéd az E. K. E. révi osztályának közgyűlésén, 1909. július 3.

gat felől erre érkezöket. Réven, nem nagyon merész szójátékkal, révbe jutott az E. K. E.

A révi szoros a legérdekesebb vonalszakaszok egyike. A Zichy-barlang pedig a maga szüzi érintetlenségében Europa legszebb, legépebb barlangja. Nagyon előnyösen különbözik a telefüstölt és üresre kifosztott, összerombolt, sivár régi oduktól, melyeket az ősember a barlangi medvétől foglalt el, amíg ez fel nem falta a trogloditát. Itt ősfoglaló volt az E. K. E. Itt igazán sziklán szántott, hogy diadalt arasson a magyar turistaság és a magyar kultúra.

Zichy-barlang részlet. — A Pokol hasadéka.

A turistaság azt hirdeti, hogy a civilizáció emberének, aki elszakadt a természettől és rohamosan halad az elfajulás felé: bizonyos tekintetben vissza kell térnie az anyatermészethez. Ezt teszi az E. K. E. egy speciális irányban, midőn behatol a barlangokba, ahol az ősember lakott, amelyeket aztán a későbbi századok borzalommal kerültek mint ijesztő rémek tanyáját.

Az E. K. E. mai ünnepélye alkalmából képzeletem elkalandoz a görög hitrege világába. Eszembe jut Orfeus, a zene, a természet — költés, a rejtett tudományok nemtője. Ez lantjával köveket mozgatott, városokat épített, sőt leszállott az alvilágba, hogy visszahozza onnan a bájos Euridicét.

Az E. K. E. programjával és alkotó, működő erejével szintén köveket mozgat. Megindította a magyar közömbösség és lomhaság nehéz követ, kiháritotta haladása útjából az irigység és roszakarat nem egy botránykővét. Felépítette az erdélyi magyar turistaság várait, melyek egyszersmind a nemzeti kultúra erődjei. Az E. K. E. egy-egy feltáró alkotása a honi természetet dicsőítő idill vagy ditirambus. Nemcsak az eget ostromló bérceken tör utat az E. K. E., hanem Orfeuszként leszállott az alvilágba is, hogy a tudomány és gyönyörködés napvilágára hozza a barlangok rejtett bájait.

Igen tisztelt dicső emlékü barátom, gróf Zichy Jenő elzarándokolt messze keletre, hogy megkeresse a magyarok és a Zichy nemzetség őseit. Rokonlelkü

rokona, gróf Zichy Ödön itt e hazában abban buzgólkodik, hogy az utódok itthon magyarok legyenek. Adja az ég, hogy az ő közvetlen utódainak hosszú sora gyönyörködhessek az ő közhasznú alkotásaiban. Ő Méltósága e csodás szépségű vidéknek nemcsak telekkönyvi tulajdonosa, hanem igazi lelki birtoklója is. Csak az valóban a miénk, amit ismerünk, amit élvezni tudunk. A fenkölt gondolkozású gróf úr a birtokát nemcsak maga ismeri, hanem abban buzgólkodik, hogy mások is ismerjék. Nemcsak maga élvezi annak gyönyörűségeit, hanem nagylelkű áldozatkészséggel gondoskodik arról, hogy mások is élvezhessék nagy kényelemmel és tanulsággal. Az ő istenáldotta birtoka így vált és válik nemcsak néki hasznára és örömére, hanem a haza egyik legkultiváltabb, legérdekesebb, legismertebb, leglátogatottabb területévé, a magyar turisztaság eldorádójává, az E. K. E. díszévé és büszkeségévé.

Éljen az E. K. E. révi osztálya! Éljen példás buzgalmu lelkes elnöke, gróf Zichy Ödön!

Az E. K. E. révi osztályának működése.

Irta: **Kellner Vilmos.*)**

Jogosult és évtizedek tapasztalatain alapul az a vád, hogy hazánkban nem tudjuk eléggé megbecsülni a természeti szépségeket. Ami Schveitzban, Tirolban a vagyonosodás tényezője az nálunk ismeretlenül, parlagon hever; ami külföldön a szegény népek megélhetési forrása, az nálunk értéktelen. Épen ezért vallja az E. K. E. programjával: felkutatni a természeti szépségeket, összegyűjteni a népipar és népművészet alkotásait megbecsülni, pénzre váltani ami a természetben szép, bámulatos, vagy fenséges, hogy megszeresse a magyar közönség a magyar földet és ennek pazar kincseit a népvagyonosodás szolgálatába szegődtesse.

Hogy az E. K. E. szövetsége miképpen teljesíti ezen kultur missióját a magyar turisztaság terén, mindnyájan jól tudjuk, alkotásait lépten-nyomon láthatjuk, elért sikereit ismerjük, mert az általános művelődés térhódításának a nagy magyar társadalom tömeg jóléte gyarapodásának az ideális, derült életfelfogás terjedésének legbecsületesebb hajszálfínomságú fokmérője a turisztaság fejlődése. Kítűzött bevallott célunk, hogy ne csak az előkelő világ, ne csak a szellemi munka kifáradt, ernyedt idegzetű emberei keressenek a titokzatos, örök természet csodálatában, élvezetiben üdülést, pihenést, megnyugvást, mondom kítűzött, bevallott célunk, hogy a művelt társadalom alsóbb rétegeit is belevonva akciónkba fogékonyra tegyük lelkületét a nagy Isten csodás világa iránt.

Ezekután legyen szabad méltóságos Elnök úr és tisztelt közgyűlés díőhéjban jelentést tennünk a révi osztály elmúlt évi forgalmáról, mert a Zichy csepkőbarlang tájéka nemcsak Biharország pazar pompával megáldott vidékének legbámulatosabb helye, de az itt található becses természeti ritkaságok a „Zichy-csepkőbarlang“ az E. K. E. ékes koronájának legértékesebb gyöngyévé avatják.

*) Az E. K. E. révi osztályának 1909 július 3-án tartott közgyűlésén felolvasott titkári jelentés.

Az 1908-ik évben 4327 K 56 fillér bevétellel szemben 2836 K 16 fillér, kiadásunk volt szigorúan okmányolt számadásaink tanúsága szerint. Kiadásaink részlettételei a következők: Barlangban eszközölt építkezések 956 K 25 f., levelezés 5 K 80 f., Jegyárúsító jutalék 123 K 92 f., lámpákra 255 K 56 f., Világítási költségek 750 K Barlangvezető 264 K Tűzijáték 20 K Villany-csengő 60 K Uti költ. 25 K 92 f., Egyenruha 19 K 80 f., Lobogó 20 K 64 f., Pénztáros költsége 9 K Küldöttségek költsége 22 K 56 f., Apró kiadások 11 K 22 fil. és a grófi uradalom jutaléka 750 korona.

Zichy-barlang részlet. — A Pokol tunelje.

adelszbergi cseppkőbarlang pazar vilanyvilágításával olyan kedves csalódásba ringatja a látogatót, hogy az ezeregyéj miséinek a . . . pompáját véli megvalósulva a milliárd színben tündöklő ezernyi cseppkövek fantasztikus alakzataiban. Hát a mi barlangunk hogy festene egy turbinás hajtómű dinamógép fejlesztette villamáram tündér fényében. Ez volna maga a testet öltött csoda rege.

A barlanglátogatás a mult évben a többi évhez viszonyítva nem csökkent de nem is növekedett. A tapasztalat pedig azt bizonyítja ami nem halad marad. A tó kristálytisza tükrét ha friss vizét adó forrása elapad belepi a békanyál. Itt csak a reklám segíthet, a 20-ik század papiros korszakának bü-

A részletkiadások érdelemes elbírálásának mellőzésével csupán a világítás költségére hívjuk fel különös nyomatékkal nagybecsü figyelmöket, mert a világítás ezen kiadásai a bruttó bevétel egy negyedét emésztették fel 1005 korona 56 fillérnyi összegben. Belátta azt a vezetőség, hogy ez tarthatatlan állapot, mindent elkövetett, hogy ezt megszüntesse, így a többek között az aradi beonid gyárral is folytatott tárgyalások sem vezettek eredményre, mert az illetékes helyen kikért és megadott szakvélemény a beonid gyár ajánlatának elfogadását nem tartotta belterjes befektetésnek, nem tartotta gazdaságosnak. Nyílt égető eldöntésre váró kérdés pedig ez tisztelt Közgyűlés és mélt. Elnök úr. Lám az

vös talizmánya a reklám, a becsületes reklám, mert a nagy természet nem hazudik. Bármily költséges is, nem szabad félni tőle tökesített pénz az, mely kamatot hajt. Hirdetni kell nem csak a turista szakközlönyökben, hanem a megyei, a fővárosi lapokban sőt a külföldi ujságokban is. Ne legyen Magyarország területén olyan vasuti állomás, olyan szálloda, vendéglő, intézmény, iskola, klubhelyiség vagy kaszinó melynek falát ne a Zichy-cseppkőbarlang csodás helyének rajzolata és leírása díszítse.

Legyen a természet e temploma bucsújáróhely ahol az Isten-tagadó is imára kényszerülve; térdre borul és magába száll.

Mindezek után elmulaszthatatlan, kedves kötelességemnek tartom, hogy szeretett elnök urunk ifj. Zichy Ödön gróf úr ő méltóságának ki egyesületünk érdekeit főúri bőkezűséggel nagy anyagi áldozatok árán is támogatja az E. K. E. tagjainak szívből fakadó hálás elismerését és köszönetét kifejezésre juttassam. Őméltóságának köszönhetjük a turista vendéglőt, a Körös folyó pompás gyalogjáró hidját, a vasuti megállóhely létesítését és legújabbán épült 14 szobás turista szállást is. Vezessen bennünket a nemes gróf széles látókörével, fenkölt gondolkozásával az igaz természet kultuszában tovább is egyik kezében a gyopáros lobogót, másikban a honmegismertetés és honszeretet fénykévét szoró fáklyáját lobogtatva, legyen a mi utmutatónk, maradjon a mi vezérünk, mert jófelerészen neki lesz köszönhető, ha az idegenforgalom idővel növekedő áradata hömpölygő hullámverése a barlang belsejének további feltárása a sétautak és pihenőhelyek szaporítása a Zichy-cseppkőbarlangot a látogatottabb klimatikus üdülőtelepek sorába emelik. Ime az E. K. E. a sziklán szánt és a hegyormon arat. A terméketlen, kopár szirtet termékennyé tette. Adja is a magyarok hatalmas Istene, hogy az E. K. E. honismertető, kulturális, idegenforgalmi és önzetlen hazafias céljait mindenütt megértsék, mindenütt támogassák a hol magyar agy gondolkodik, magyar szív dobog!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Szováta-fürdő.

Irta: **Dr. Herrmann Antal.**

Magyarország jobbkeze Erdély, Erdélynek mutatóujja a Székelyföld, a Székelyföldnek arany gyűrűje Szováta és ennek megbecsülhetetlen gyémántja az Illyés-tó.

Szovátán négy kulturréteg terül el egymás fölött. Mindenik él és fejlődik. A négy réteg hasonlítható az egyetemes történelem négy nagy korához. Lent a primitív régi falu valahogy prehisztorikus jellegű. Az avatag alsó fürdőtelep némileg az ókorra emlékeztet. A középső telep már nevével is a regényes középkort képviseli. A felső telep az új kor, sőt a legújabb kor, a kultúra minden vívmányával, a rohamos haladás beláthatatlan perspektíváit mutatja.

A szovátai Illyés-tó ma a világnak legcsodálatosabb sóstava. Nevezetességre csak egy sóstó versenyezhet vele: a palesztinai Holttenger. A két legnagyobb ellentét. A Holttenger környékén az enyészet némasága, sívár pusztaság, a halál borzalma, a nemlét határa. Az Illyés-tó körül az öröm zsongása, a viruló tenyészet, az élet teljessége. Csodás hatása, mint a Szentföldnek egy másik szent tava, a Betezda, amely meggyógyított minden nyavalyát. Csodás hatása, mint a Lourdes-i víz, csakhogy Szovátán meggyógyul a hitetlen is.

Az Illyés-tó a tündérmesék életvize, a mágusok életelixirje, sója az élet sava, amely konzerválja az ember szervezetét az enyészet ellen. A nagy titkos panacea, a minden kórság elleni orvosság! Az univerzális csodaszer, a régi orvosok álma.

Az Illyés-tóban a beteg leveti a kórságot mint a fürdőruhát. A beteg egészséges lesz, az egészséges eltelik erővel és életkedvvel. A test megújul, a kedély felüdül, a szellem felfrissül. Aki igen sokat dolgozott, itt hamar kipihen a fáradalmat. Aki nem tud dolgozni, itt erőt és erélyt szerez a munkához, az élethez. Itt nincs lankadtság és bágyadtság, ernyedtség és petyhüdség! Itt minden bizsereg és pezseg, zsendül és lendül.

Az egész tó egy nagy darab folyékony rádium, melyből ismeretlen hatások sugároznak ki. Léggőre éltető balzsam. Lent tömör sóoldat, fölötte süritett ozon. A természet legtitikosabb erőinek, legerősebb titkainak nagy koalíciója!

A velencei tükörnek a művészi kerete is üveg. A szováta tó tükreinek a rájája is részben só: csillogó csipkés sósziklák és hófehér sómezők. Felettük és közöttük buja tenyészlet, viruló növényzet. Máshol a só nem tűri a vegetációt. Ez is Szováta egyik csodás kivétele, hogy itt a fehér só frigyét kötött a zöld lombbal és füvel. Ha beléragyog a hajnal vagy az alkony, vagy az emberi élet pírya, együtt van a dicső nemzeti trikolor.

Az Illyés-tó és környéke csodás, tündéri, bűvös-bájos tájkép. Azaz egy egész nagy képtár, a legváltozatosabb tájrajzi remek gazdag sorozata. Minden lépés más és más képet tár a kéljelő szem elé, egyik gyönyörűbb a másiknál. Együtt van itt, ami szépet a természet alkothat a víz és rét, a hegy és erdő motívumaiból, megszerezve az emberi izlés műveivel.

A szováta tó, e nyilvánvaló csoda, a megfogható felfoghatatlanság, az érezhető lehetetlenség, az érzelhető hihetlenség. Hőviszonyai a megfordított hőmérő egész skáláját mutatják. A felszínen vékony burkolat hüvös édes vízből, aztán langyos, majd meleg meg forró rétegek sűrű sóoldatból. Azon alól ismét meleg, majd langyos a sósvíz, a fenéken pedig megint hideg. Ennek a világon páratlan tüneménynek a magyarázata persze igen természetes és egyszerű. Csakhogy nagy természettudósok sokáig törték a fejüket ezen az egyszerű magyarázaton, s mikor megtalálták, új fejezeteket írtak a fizikába és kémiába.

E sajátságos hőviszonyok különösen kedveznek a fürdőzőknek. Más forró víz fölött nehéz fojtó gőz kóvályog. Itt az üdítő sópárával fűszerezett tiszta levegőt kéjjel szívja a tüdő. Tengerparti friss légáram lengedez itten, de még intenzivebb és jótékonyabb. A páciens csak a beteg tagját meríti a meleg rétegbe, míg többi teste kellemes langyos sólében kéjeleg; de nem merülhet el, mert a sűrű sósvíz nehezebb fajsúlyu, mint az emberi test. Itt mindenki tud úszni, anélkül is, hogy tanulta vagy tanulná.

Az Illyés-tó vize mindig friss és tiszta. Más sóstavak lefolyás nélküli holt medencék, melyekben megreked a szenny és vagy a felszínen úszik, mint némely modern politikus, vagy a fenékre merül, ott várva a felforgató kavardást, mint a reakció. A szováta tavaknak azonban folyton folyó rendes be- és kifolyásuk van. Élő vizők szakadatlanul megtisztul, megújul, felfrissül.

A természet itt mindent összehalmozott, ami szép, kellemes és hasznos. Az ember is igyekszik. Mind a három telepen egész villasorok pattannak ki a változatos talajból és helyezkednek el az erdő lombja s a virágos rétek közt. Sétautak kényelmes alkalmat adnak a vidék szépségeinek szemlélésére. Vendéglők gondoskodnak a testi szükségletekről. Puskás Béla kitünő hatalmas zenekarának zamatos nótáitól zsong a vidék és jobban lüktet a vér.

Szovátafürdő tíz évvel ezelőtt úgyszólván még nem volt. Rohamosan fejlődik. De még távol van a tetőponttól. Most is csak sejteni lehet, mi lesz belőle tíz év múltán. Az avatott, tevékeny, előzékeny fürdőigazgatóság mindent elkövet a fürdő haladása és a vendégek jóléte érdekében.

Ez a leírás csak töredékes. És nem túlzás, hanem a tényálladék száraz konstatálása. Nem reklámcélu. Szováta nincs szüksége reklámra. Már is

talán több vendége van, mint amennyi elfér. Szovátafürdőnek a legjobb reklám az igazság, a valóság.

Jeles költők himnuszokat zengettek Szováta dicsőítésére. Kiváló zeneszerzőket szimfoniákra lelkesítettek az itt nyert művészi hangulatok, impressziók. Kitiűnő képirók remek művekben örökítették meg a vidék szépségeit. Híres tudósok egész könyvtárt írtak Szovátáról. A betegek csodás gyógyító erejét hirdetik hálásan, a turisták gyönyörű környezetét magasztalják elragadtatva. Egyik sem túloz.

Adjunk hálát a teremtőnek, hogy ilyen páratlan kincscsel áldotta meg hazánkat és különösen a Székelyföldet. Használjuk fel a magunk, az emberiség javára. Bűn volna, ha parlagon hagynók heverni, mint a természetnek Erdélyt elhalmozó sok drága adományát.

Az Erdélyi Kárpát-Egyesület, Erdélyben a honismeret, a magyar turista-ság és kultúra apostola, legszebb hivatását teljesíti, midőn lelkesen hirdeti azt az evangéliumot, melyet a mindenható Isten Szováta csodáiban nyilatkoztatott ki.

Turista ötletek.

Irta: **Herrmann Antal dr.**

A turistáé a legnagyobb latifundium; nem lehet sem kisajátítani, sem megterhelni.

Az Isten elsősorban a turista számára teremtette a világot.

Az öt érzéket legteljesebben a turista használja.

Az ifjúság és a tavasz mindenkiből turistát csinál.

Májusban vannak a turistaság mézeshetei.

A nemesszívűnek minden nap a gyermekek, a madarak és a fák napja.

A teremtő dicsőségét a székesegyház harangja sem hirdeti ékesebben, mint a gyöngyvirágé.

A természetben élni: ártatlanság; a természettel élni: okosság; a természet nélkül élni: esztelenség; a természet ellen élni: bűn.

A művész a természet kosztosa, az iparos a természet bérlője, a tudós a természet kéme, a turista a természet szeretője.

A természetet és a kenyeret nem lehet megenni.

A divat a természet torzképe.

A betű közellátóvá és szűkkeblűvé tesz, a természet messzelátóvá és nyíltszívűvé.

Léghajóval egyelőre csak légvárakhoz lehet eljutni.

A teve a sivatag hajója. Mikor lesz a léghajó a levegő tevéje?

Ne keresd lámpával a holdvilágot és bedekerrel a táj szépségeit.

Mappán utazni annyi, mint étlapot enni.

A magyar étlap végén ott lappang Karlsbad.

A magyar turista sokszor akkor is elázik, ha nem esik az eső.

A turistasághoz nemcsak láb kell, hanem lélek is.

Az állat tud járni, szaladni, kúszni, repülni, de sétálni nem.

A gyalog turista nem szokott elkészni.

A kis kényelmetlenség fűszere lehet a turistaságnak, a nagy kényelmetlenség: méreg.

A turista ne követeljen feltétlen tisztaságot. A desztillált víz nem iható. Finnyás ember maradjon otthon.

A kenyérkeresés muszáj fáradozása nyűg; a turistaság önkéntes fárad-sága élvezet. Tekintsd az egész életet: turistaságnak.

Fáradni kellemes, elfáradni terhes.

Egy fecske nem csinál nyarat, de egy nyár sok fecskét csinál.

A turistaságnak nem vértanuk kellene, hanem hitvallók.

Az emberi elme föladata kifürkészni a természet titkait, fölhasználni a természet erőit.

Meddig a lábad elér, mind a tiéd a világ!

A kandi csak néz, de nem lát, a fásult lát, de nem néz, a turista néz is, lát is.

A vándor a nap nyugtát várja, a turista a nap keltét.

A táj szépsége részben a turista lelkéből ered és oda hat vissza.

A tájképfestő keresi a táj szépségét, a turista megtalálja.

A turistaság élő pünkösdi királyság.

Lassan járj, tovább élvezel.

A turista- élvezet mértéke nem a kilométerek számától függ.

A legmagasabb hegyen is közel van a föld, távol az ég.

A hideg ellen könnyebben védekezhetik az ember, mint a meleg ellen, az ellensége ellen könnyebben, mint a barátja ellen.

A turistaság kibékíti az ellenségeket és szorosra fűzi a barátságot.

Minél magasabbra jut a fenyő, annál törpebb.

A regényes vidék ritkán termékeny, a regényes ember ritkán produktív.

A hegymászó kanyargó úton jut a tetőre; az élet csigavonalú út a halál felé.

A kocsí talán magyar találmány, de a gyalogjárás bizonyára nem az.

Ahol hegyek vannak, ott völgyeknek is kell lenniök.

A fa csak olyan arányban terjesztheti koronáját az ég felé, amilyenben gyökerei a földre fogódnak. A gyökértelen májusfa hamar elfonnyad, az első szélroham kidönti. Magasság mélység nélkül nem igazi nagyság.

Öreg szívben fiatal érzelem: téli lombtalan fán fagyöngy.

A nagyon korán és nagyon későn nyíló virágot megveszi a fagy.

Borult égből napsugár gyakoribb, mint derült égből villám.

A forrásból nem aranyserleggel meritenek.

A koránkelés meghosszabbítja az életet, a későnfekvés megrövidíti.

A búcsújárás a jámbor lelkek turistasága.

A magyar katonák vérével okkupált Boszniát magyar turisták verejtékével kellene anektálni.

Egy időben Bosznián át jött kelet nyugatra, most ott megy nyugat keletre.

Radna vidékét feldúlták a mongolok, a szamosvölgyi vasút újra építi.

A csodás szovátai llyés-tó és a rádium miatt új fizikát és kémiát kellett írni.

Ilidzse fürdő a Kállay által írt okkupáció kitűnő kalkulusa.

Az életnél és a turistaságnál a pálya fontosabb mint a célpont.

Csak az tud élvezni, aki nélkülözni tud.

Gondold meg, hogy a lejtő jövet hágó lesz, a hágó lejtő.

Meredek csúcsra csak kerülővel lehet feljutni.

A magas csúcs a turistának a vágyak célpontja, a földmivesnek időjós.

Sok embernek a hegy csak arra való, hogy a lapályon tájékozódjék.

A dombról az alföldön messzebb lehet látni, mint a hegyről a felföldön.

A virágos réten a turista a szemét legelteti, a földmives a marháját.

Aki korán kell, a napba nézhet.

A szívárványhoz eső kell, a boldogsághoz könnyek.

Csak borus alapon ragyog a világ legszebb szinompája, a szívárvány.

Út jelzés nélkül jobb, mint jelzés út nélkül.

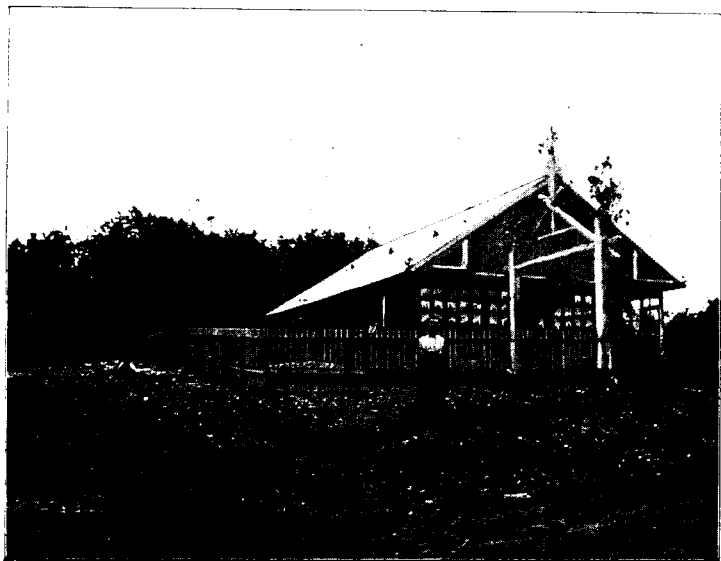
Aki sokat iszik, sokat izzad.

Új E. K. E. turistaház a Bükk-erdőn.

Kolozsvár felett keletről-délre húzódik az úgynevezett feleki hegygerinc, amely hegyvonulat vízválasztóját képezi a Kísszamosba és az Aranyosba siető patakoknak; Bósnál a Mezőségre támaszkodik, végződik Szelistye községnél a kúpalakú Magurával honnan hirtelen lejt le a Rákosi völgyre. E mintegy 14 kilométer hosszú hegygerinc igen érdekes geológiai alakulás, nemcsak azért, hogy ennek oldalában fordul elő nagymennyiségben, az úgynevezett *görgeteg kő*, hanem azért is, mert majdnem az egész vonulat a legfinomabb homokból van felépítve. A homok előbűväs leginkább a gerincen a 600—800 méter magasságban észlelhető, a lejtőkön a homokot már kisebb-nagyobb vastagságú agyag és humus réteg takarja. Felek község legmagasabb házai 730 méter magasságban helyezkedtek el. A vonulatnak legmagasabb pontja az erdőövezte Árpád-csúcs (836 méter), 16 méteres kilátó toronnyal, közvetlenül Torda-Aranyos és Kolozs vármegye határán. Az Árpád-csúcs észak-nyugati oldalában a róm. kath. státus monostori uradalmának nagy kiterjedésű erdősegei terülnek el. Ezt közönségesen Bükk-erdőnek nevezik, vagy kis sáros tócsáiról Sáros bükknek. Kolozsvárról az erdővonal $\frac{5}{4}$ órai sétával érhető el. 12 évvel ezelőtt a nagy közönség által teljesen ösméretlen terület volt ez. Nehéz munkával, harcolva a műveletlen tömegek rombolási ösztönével és a nagy fokú közönyösséggel ma e terület megvan hódítva a turistaság és a kirándulók számára. Kolozsvárról kiindulva, mint az emberi testet az érhálózat, akképpen hálózják be a turista útjelzések vörös, kék, sárga útmutatásai a gyönyörű erdőseget. Ahol ezelőtt néhány pásztor csavargott, vagy orv-vadász leste prédáját, ma már ottegy szép derűs

ünnepnapon a kirándulók százainak viszhangos zajától cseng az erdő. Mi sem mutatja jobban a fejlődést, mint az, hogy az *Árpád-csúcsi messzelátó toronynak* 5 évvel történt építése után nemcsak az útjelzéseket kellett fo lytonosan bővíteni (az útjelzési hálózat 26 kilométerre terjed, 41 jelző táblával), hanem évről-évre újabb turista alkotásokat kellett létesíteni. A második na-

Új E. K. E. turistaház a Bükk-erdőn. — Dubiniewicz O. felvétele.

gyobbszerű alkotás volt a Bükk-tetőn az *Árpád-turista ház*. A folyó évben pedig a várostól $\frac{3}{4}$ órányi távolságra a Bükk-erdő szélén egy gyönyörű kilátó ponton megint egy újabb turista házat kellett építeni. A turista háznak egy 40 négyszög méter területet magában foglaló zárt üveges verendája és 30 négyszög méteres szobája van az egyesületi tagok és azok hozzátartozói számára, turista-vendéglős számára egy szoba, konyha, kamara, továbbá külön ivószoba és tornác a nagyközönség részére. A turista-ház előtt, továbbá az árnyas erdőben 20 asztal és pad van elhelyezve; továbbá egy tekepálya kínálkozik a szórakozni vágyóknak. Amint említettük, a turista-ház egy szép kilátó ponton épült; a verendáról ülve pompásan látszanak a Gyalui-havasok, a Királyhágó, a Cibles és Radnai havasok az Ünökével, Gyalu, Szászfenes községek, Kolozsvár város, Szamosfalva, Apahida, Zsuk, egyszóval a Szamos mente.

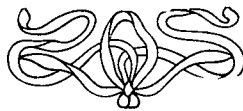
Az új turista-ház, a melyet képből is bemutatunk, megint csak megnövelte a kirándulók számát, — ez okból egy újabb turista útjelzés vált szükségessé. Ez sürgősen el is készült. Közvetlenül a turista háztól indul ki vörös jellel a mindenütt árnyas erdőben vezetett ösvény, amely gyönyörű kilátópontokat és a „Rákóczi“ forrást foglalja koszorúba. E turista ösvény „*Bercsényi körút*“ elnevezést nyert és a hossza 4200 lépés, tehát az a kiránduló, aki esetleg csak egy délutánnal rendelkezik, könnyű sétával pompás élvezetet szerezhet magának; aki pedig nem riad vissza a nagyobb úttól, az a Bercsényi körút legfelsőbb szakaszától a Rákóczi forrástól ugyancsak a vörös jelt követve a 3000 lépés távolságra fekvő Árpád-menedékházhoz, onnan kék jellel a újturista házhoz vagy, onnan a kék jelzést követve az Árpád-csúcsi messzelátó toronyhoz is elgyalogolhat, de nem lévén célunk az összes turista útnak felsorolása, mert az összes turista ösvényeknek, összes forrásoknak és alkotásoknak, vázraja az új turistaház falára úgy is felvan festve, — egyszerűen felhívjuk tagjainknak figyelmét szorgos munkánk újabb eredményére, a *Bükk-erdői új* turista házra, amelynek építését csak a folyó évi május havi választmányi ülés határozta el és már június havában sikerült átadni a közforgalomnak. Hivatalos avatása és keresztelője egy később meghatározott napon — szeptember havában leend.

Hogy e turista-ház ily gyorsan elkészült, ahhoz sok tényező támogatásának kellett közreműködnie, ám legkiválóbb támogatásban részesítette egyesületünket *Teutsch Henrik* tagtársunk, aki a Czell és fia cégtől 10 év alatt vissza fizetendő 2500 korona kamat nélküli kölcsönt eszközölt ki.

Érdekes, hogy az épület alapozásánál a munkások római téglákra bukkantak, egy cserép-mécses és két kancsó is előkerült, fájdalom a tudatlan emberek e két utóbbit teljesen megsemmisítették.

Ott foglalt tehát az E.K.E. a kultura számára területet, ahol 2000 évvel ezelőtt a római is őrhelyet rakott magának. Ennél nagyobb bizonyíték nem kell a turista-ház helyének jó megválasztásához.

M. K. G.

Könyvesház.

Pap Domokos Torda és környéke. Turista kalauz. Torda. 1909 kis 8-ad rétet 93 lap. 18 képes lappal és Torda utcahálózatával. Fodor Domokos könyvnyomdájának kiadása. Ára 1 korona. (6°/_o a tordai közművelődési ház javára.)

Örömmel üdvözlünk minden közleményt, amely előmozdítja Erdély ismeretességét és ezzel támogatja az Erdélyi Kárpát-Egyesületet egyik főfeladatában. E tekintetben különösen nagy szolgálatot tehetnek egyes vidékek turista kalauzai. Vonzzák az utazót, vezetik az idegent és tájékoztatják a bennszülöttet is. Mert nálunk a közönség nem igen érdeklődik lakóhelyének és közvetlen környékének nevezetességei iránt. Gyakorlott turistával gyakran mesélik, hogy távol vidékeken ő mutatja meg az őslakóknak a helyi látnivalókat.

Pap Domokos gimnáziumi tanár hasznos munkát végzett, midőn megszerkesztette és kiadta ezt a kalauzt. Az iskolai munka mellett az volna a vidéki tanárok legszebb kulturális feladata, hogy szaktudományuk, vagy irodalmi hajlamuk szerint tanulmányozzák vidékeket és e tanulmányok eredményeit értékesítsék a tudomány, az irodalom, a honismeretetés javára.

Torda és környéke Erdélynek egyik legnevezetesebb és leghálásabb turista területe. Föld és tájrajzi, történelmi és néprajzi tekintetben egyaránt érdekes és speciális: kevés költséggel és fáradsággal kevés idő alatt itt sokat élvezhet és tapasztalhat a helyesen eljáró utazó. Ezt a célt szolgálni, ebben teljesen megbízható vezető lenni: ez a vidék turista kalauzának feladata. Ezt a feladatot elég hasznosan teljesíti a kezünkbe levő könyv. Kezelhető alakban, áttekinthető szerkezettel, világos előadással

tárgyilagos és mégis meleg stílusban ismerteti a vidéket és elég gyakorlati módon vezeti a kirándulót. Jól esik bátor szókimondása is. Kellő tekintettel van a történelmi és régészeti bevezetésre, a földrajzi alapra, a művelődési és népeleti jelenségekre. A nevezetesebbeket ábrákkal szemlélteti. Tordáról áttekinthető térkép-vázlatot ad. A kis munka Orbán Balázs szellemének van ajánlva. Ez nagyon jó ajánlás a könyv részére is. Orbán Balázs nagy munkája a Székelyföldről, a magyar hazafias lelkesedés és nagyeredményű mukabírás egyik dicsősége. A nagy mű még nincs kellően méltányolva, sem felhasználva, pedig már kezd avulni. Orbán Balázs mellett az újjabbak közt Jankó János idevágó munkáit és az E. K. E. többféle közleményeit talán jobban fel lehetett volna használni.

A kalauz gyakorlati főcélja természetesen a vidék leírása turista szempontból és a kirándulások irányítása és vezetése. Általán véve elég praktikus a könyv. De a legtöbb helyi bedeker mintájára talán kissé igen nagy közt ölel fel a Tordáról kiinduló kirándulások számára. Hiszen azt is lehetne állítani, hogy Tordáról igen kényelmesen meg lehet látogatni hazánk egyik legkiecsébb helyét a Margitszigetet. T. i. az ember este nem fekszik le otthon Tordán hanem 9 óra felé vonatra ül és Kolozsváron át utazva reggel Budapesten kel fel; de 9-kor már a Margitszigeten reggelizhetik. Az egész ut 12 óra tehát kevesebb mint a kalauzban leirt kirándulások nagy része. Viszont nem részletezi, sőt nem is jelzi a legfontosabb utirányok némelyikét. Pl. Ha a turista Tordáról kiindulva megtekintette Torockót és közvetlen

környékét és nem szándékozik nagy havasi kirándulásokat tenni, akkor Torockóról Nagyenyedre kocsizik s onnan megy haza vasuton. A szerző a 8. lapon Torda környékének térképét igéri. Ezt a munkának szemem elé került példányaiban nem találtam meg. Tordán csak két szállót és három vendéglőt említ meg, pedig több is van, szerényebb igényűek számára. A hirdetési rész némely tordai különlegesség beszerzési forrásaira mutat rá ami igen helyes. Az illusztrációk nem nagyon jelesek.

A felvételek nem kiválóak, a klisék nem elsőrendűek, a reprodukálás gyarló. A képek méretei nem arányosak, az elhelyezés nem egészen sikerült. A sokszorosító technika mai nagy fejlettségével szemben ezek a képek nem elég hangulatosak, jellegzők és szemléltetőek.

A tordai kalauzt mint nagyon hasznos kísérőt melegen ajánljuk mindazoknak akik bejárják a gyönyörű Erdély ezen egyik legszebb, legérdekesebb vidékét.

Dr. Herrmann Antal.

Egyesületi élet.

Az E. K. E. központi választmányának ülése. Központi választmányunk július hó 24-én ülést tartott. Jelen voltak: Eisler Mátyás dr. főrabbi, Fekete Gábor királyi táblai elnök, Köntzey Imre birtokos, Lázár István gróf, Merza Gyula főpénztáros, Pap Kristóf birtokos, Ruzitska Béla dr. egy. tanár, Sárdi Lőrinc m. hivatalnok, Szádeczky Lajos dr. egy. tanár, Török Imre dr. orvos és M. Kovács Géza főtitkár. Elnökölt gróf Lázár István elnök, jegyzett Merza Gyula, előadott M. Kovács Géza főtitkár. A gyűlésről való elmaradásukat kimentették Heppes Miklós tábl. tanácselnök, Tanács József ellenőr és dr. Pap József ügyvéd. Főtitkár jelenti, hogy utolsó választmányi ülés óta tartottak egy tisztikari tanácsulást, továbbá ülésezett az idegenforgalmi bizottság. Az egyesület tevékenységét utolsó választmányi ülés óta nagyon igénybe vették az iskolák és magáncsoportok kirándulásai, továbbá új turista-alkotások létesítése és a meglévőeknek rendbehozatala. Megjelent az „Erdély” folyóiratnak 3—4-ik száma. Az 5—6 szám most van előkészítés alatt. Rendeztek egy fél napos kirándulást 16 résztvevővel a Kányafőre, a Hideg-

Szamos-völgybe, Géczy-vár, Jára-víz, Hideg-Havas bekapcsolásával egy 2 napost 4 résztvevővel, továbbá a révi osztály közgyűlése alkalmával a Zichy-barlanghoz 24 résztvevővel. Julius 18-án ugyancsak Révre a Zichy-barlanghoz 84 résztvevővel. Julius hó 21-én a Bihari havasokba 9 napra terjedő kirándulást (magáncsoport) 5 résztvevővel. Új útjelzéseket készítettek a Bükk-erdőn, a Szamos-Bazárban, kijavították a régi turista utakat, a Szamos-bazári utat és a Székelyó vízeséshez vezető turista utakat és hidakat. Az iroda részt vett az Intregáldra újonnan készitendő kocsit és a Csákyai kőnél építendő menedékház helyszíni szemléjén. Választmány a titkári jelentést jóváhagyólag vette tudomásul. Főpénztáros jelentése szerint március hóról áthoztak 3937 kor. 17 fillért. A bevétel volt 4157 kor. 80 fillér. A kiadások leütése után július hóra pénzmaradvány 4356 kor. 23 fillér. Alapokul kezeltenek készpénzben Czárán emlékalap 1924 kor. 30 fillér, Bihari út-alap 125 kor. 85 fillér, Háziipari-alap 59 kor. 60 fillér, Értékpapírban Czárán-alapítvány 6000 kor., Terray-alapítvány árfolyami értékben 3445 kor. Tárgysorozat rendjén főtitkár je-

lenti, hogy a Szamos-bazári körút teljesen kijavítottatott. Főtitkár jelenti, hogy a múlt ülés határozatából a Bükk-erdői új turista-házat felépíttette, azonban a költségvetést túl kellett lépnie, de a Czell-cég az építési költségek fedezésére újabb 1500 korona kamat nélküli kölcsönt folyósított. Választmány örömmel veszi tudomásul az építkezés befejezését. A múzeumnak utolsó választmányi ülése óta 1115 látogatója volt. Adományokkal gyarapították a múzeumot a Magyar-Folyam Tengerhajózási társaság, továbbá Orosz Antal erdőtanácsos 16 drb. kép ajándékozásával. Választmány ajándékozónak köszönetet szavazott. Idegen forgalmi bizottság javaslatára kimondotta a választmány, hogy átír Kolozsvár város tanácsához egy az egyesület kebelében létesítendő idegenforgalmi iroda ügyében.

A Révi E. K. E. osztály közgyűlése. Julius hó 3-án d. u. 3 órakor a Zichy-cseppkőbarlangnál az E. K. E. turista vendéglőben tartotta meg a révi E. K. E. osztály 4-ik évi rendes közgyűlését. Elnökölt gróf Zichy Ödön tiszteleti tag elnök, jegyzett Kellner Vilmos. Elnök szívélyes szavakkal üdvözölvén a megjelent tagokat a közgyűlést megnyitotta és egyben a jegyzőkönyv hitelesítésére felkérte Cserny Győző és dr. Várkonyi Gábor tagokat. Ezután dr. Hermann Antal emelkedett szólásra és a központ nevében lelkes beszéddel üdvözölte a közgyűlést. Ezután Kellner Vilmos helyettes titkár tette megjelentését az osztálynak mult évi működéséről. Ezután ugyancsak Kellner Vilmos előterjesztette az osztálynak 1908. évi számadásait, amely szerint 1907. évről áthoztak 1774 korona 06 fillért. A rendes bevételekkel együtt összes bevétel volt e szerint 4327 korona 56 fillér. Kutatásokra, kezelési költségekre (világítás, beruházás, vezetők díja, %-ok) összesen kiadtak 2836 kor. 16 fillért. Folyó évre áthoztak 1491 kor. 40 fillért. Ezután Hollósy Gyula ügyvezető-alelnök terjesztette elő az 1909. évi költségvetést, amelynek 4546 kor. 40 fillérről szóló bevételével szemben

előirányoztak barlangi építmények javítására 1200 koronát, turista utak karban tartására 300 koronát, biztonsági korlátokra 200 koronát, barlang fejlesztésre 500 koronát, uradalmi %-ra 700 koronát, vezetők díjazására 400 koronát, világítási és üzemi kiadásokra 350 koronát, leltári befektetésekre 400 koronát, portó költségekre 50 korona, előre nem látott kiadásokra 446 kor. 46 fillért. A költségvetést a közgyűlés elfogadta. Ezután a közgyűlés betöltötte a megüresedett tiszti állásokat. Egyhangú felkiáltással pénztárossá választott Kulcsár Andor, titkárrá pedig Kellner Vilmos. A tárgysorozat kilévéen merítve, elnök megköszönte a szíves érdeklődést és a közgyűlést bezárta. Az elnök vezetése mellett a társaság ezután átment az E. K. E. turista vendéglőtől pár lépésnyire épült *Lujza-lakhoz*. *A tulajdonos gróf Zichy Ödön megmutatta a pompás praktikus új turista-szállót. A tetszetős emeletes épület a telep valóságos díszje. Kiugró két szárnya verendát ölel át az emeleten. A szállóban 14 szoba van, modern ízléssel és teljes kényelemmel berendezve, szép kilátással a gyönyörű verőfényes völgyre, s az árnyas hegyoldalra. Megvannak a szükséges mellék helyiségek is.*

A szálló körül pompás utak vezetnek a néhány lépésnyire lévő Zichy-barlanghoz és a vasúti állomáshoz, a hegy aljában a Kőrös partján felfelé és lefelé; fel a hegyre pedig mértföldnyi turista ösvények. Az új turista-szálló tette ezt a csodás kiránduló területet minden időben biztos és kellemes tartózkodási helylyé, sőt igen alkalmas és kényelmes nyaraló teleppé, mely fejlesztést fog követelni. Az új turista-szállóban egy szoba napi ára csak két korona. Az E.K.E.-vendéglő napi 2 K 80 f., illetőleg négy koronáért izletes teljes ellátást szolgáltat. Így most már nagyon olcsón, nagyon kellemes napokat lehet tölteni a Zichy-barlang nyaraló telepén és gyönyörű környékén.

Kirándulások Kolozsvárról:

I. *Rév Zichy barlang.* — Folyó évi április hó 8-án rendezte a központ első kirándulását még pedig a révi híres csepkőbarlanghoz. A kirándulást M. Kovács Géza főtitkár vezette és azon Cholnoky Jenő dr. egyetemi tanár 20 tanárjelölttel vett részt. A barlangnál Hollósy Gyula révi E.K.E. oszt. alelnök, Cserny Győző uradalmi felügyelő és Kaszó Gyula uradalmi titkár fogadták és kalauzolták. A gyönyörű barlangban Cholnoky professzor nagyérdekű geológiai magyarázatot tartott, s a földtani részleteket, a földalakulás és a barlangkőzeteit ismertette. A társaság a barlang újonnan feltárt részleteinek tüzetes megtekintése után (lásd Pokolhasadék és Pokol alagút képünket) nagy fáradsággal felmászott a sziklának déli oldalára és megszemlélte a dolinákat.

II. *Kányafő.* — Félnapos kirándulás 40 résztvevővel. Folyó évi május hó 2-án igen szép sikerrel rendezte meg egyesületünk e félnapos kirándulását a mult évben elégett, de most már ideiglenesen rendbehozott jól ismert és előszeretettel látogatott Kányafő kiránduló helyre. A sétatérrel d. u. 3 órakor indultak el a kirándulók mintegy 40-en és a virágerdőt képező egész pompájukat kifejtő gyümölcsöskertek között 4 órakor érkeztek meg a Kányafőre, ahol a medekhely figyelmes öre mozsárlövésekkel fogadta a társaságot. A kiáradt Szamos, a hóval borított gyalui hegylánc és a tarka virágerdő látképe igazán felséges volt. Pompás uzsonna elköltése után estve 6 órakor indult haza a vidám társaság. A városba estve 7 órakor érkezett meg.

III. *Angyalkút-Kányafő.* — Félnapos kirándulás 16 résztvevővel.

Május hó 23-án d. u. 3 órakor a Rákóczi-út elején gyülekezett a társaság. Onnan a Hója-erdőn keresztül az Angyalkúthoz tért át és uzsonnára visszatért a Kányafő messzelátóhoz.

IV. *Géczy-vár, Jára vize, Hideg-Szamos völgye.* 2 napos 4 résztve-

vővel. Május hó 30—31. Szép gyönyörű időben egész útat gyalog tették meg a kirándulók. Előző napi esőzések miatt a jelentkezők közül sokan vissza maradtak.

V. *Zichy-barlang-Rév.* Egész napos 32 résztvevővel. E július hó 3-án tartott kirándulást révi osztályunknak közgyűlése alkalmából rendeztük. (Lásd az osztály közgyűléséről szóló tudósítást.)

VI. *Zichy-barlang-Rév.*—Egész napos 180 résztvevővel július hó 18-án. E kirándulásunk mindannyi között leg-sikerültebb volt. Reggel 6 óra 59 perckor indult el a 84 főből álló kiránduló csapat a személyvonattal. A Körös-szorosba a Zichy-barlang vasuti megállóhelyhez 9 óra 41 perckor érkezett meg a társaság. Örömmel szemlélték meg az egyesületnek gyönyörű létesítményeit. Az elköltött pompás reggeli után 15-ös csoportokban kezdetét vette ezután a nagyszerű barlangnak megtekintése. Elragadtatással nyilatkozott mindenki a barlang szépségéről még azok is, akik már többször látták, mert az egyesület nagy költséggel és fáradsággal mintegy 200 méter új részt tett hozzáférhetővé. A barlang megtekintése után a 14 szobás új turista ház előtt az ekkor már a más vidékről érkezettekkel együtt 120 főre szaporodott társaság a legjobb hangulatban költötte el ebédjét. Ezután M. Kovács Géza főtitkár vezetése alatt bejárták a középső és alsó turista utat, amelyek a legszebb kilátó pontokat, ugymint a Két-Püspök kettős sziklaszálat, az Éleskamra, Kecsebarlang, Sütőkemence, Devence-barlang és a Tündérvár visszhangját, továbbá a Vártér fenyves ültetvényét foglalja koszorúba, mindenütt padokkal felszerelve. Egyesek meg is fürödtek a Körösben. Délután 4 óra 30 perckor érkezett vissza a társaság a turista vendéglő előtti térre, hogy cigányzene hangjánál elköltse uzsonnáját. Ekkor már a társaság a Nagyvárad felől érkezettekkel mintegy 180 főre szaporodott föl. Kolozsvárra a társaság 8 óra 32 perckor érkezett be.

Főszerkesztő: **Szádeczky Lajos dr.** Felelős szerkesztő: **M. Kovács Géza.**

